

Saamelaisten harjoittaman matkailun haasteet ja mahdollisuudet kestävälle matkailulle

Mona Eväluoto

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Restonomi

Opinnäytetyö

2023

Tiivistelmä

<p>Tekijä(t) Mona Eväluoto</p>
<p>Tutkinto Restonomi</p>
<p>Raportin/Opinnäytetyön nimi Saamelaiden harjoittaman matkailun haasteet ja mahdollisuudet kestäväälle matkailulle</p>
<p>Sivu- ja liitesivumäärä 61 + 4</p>
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää saamelaisuuteen perustuvan matkailun tarjoamia mahdollisuuksia ja haasteita kestävä matkailun kentällä. Tarkoituksena oli havainnollistaa saamelaismatkailun kehittämistarpeita sekä tarjota ajankohtaista tietoa kestävästä saamelaismatkailusta matkailijoille ja Lapin matkailuyrittäjille. Pitkän tähtäimen tavoitteena oli tukea saamelaiden matkailutoimijoiden asemaa Suomen Lapissa.</p> <p>Työn teoriaosa rakennettiin monipuolisesti eri lähteitä käyttäen. Teoreettinen viitekehys perustui muun muassa saamelaisuutta ja saamelaiden historiaa käsittelevään kirjallisuuteen, joista merkittävimpiä teoksia olivat Veli-Pekka Lehtolan Saamelaiset – Historia, yhteiskunta ja taide, sekä Kukka Rannan ja Jaana Kannisen teos Vastatuuleen – Saamen kansan pakkosuomalaistamisesta. Keskeisinä tiedonlähteitä kestävästä matkailusta ja alkuperäiskansamatkailusta toimivat UNWTON:n erinäiset julkaisut, Visit Finlandin nettisivut ja saamelaismatkailun eettiset ohjeet.</p> <p>Tutkimusmetodi oli pääosin kvantitatiivinen, ja se toteutettiin sähköisen verkkokyselyn muodossa. Kohderyhmänä olivat Suomen puoleisella Saamenmaalla sijaitsevien kuntien asukkaat, jotka tavoitettiin julkaisemalla kysely kuntien Facebook-ryhmissä. Vastaajia kyselyyn kerättiin kymmenen päivän ajan, viikoilla 15 ja 16. Vastaajia saavutettiin 100 henkilöä. Tutkimusprosessin alustana toimi Webropol-sovellus, jolla kyselylomake aluksi luotiin ja tulokset lopulta visualisoiitiin. Ristiintaulukoinnin avulla vertailtiin kyselyyn osallistuneiden ryhmien vastauksia.</p> <p>Tulokset osoittivat, että merkittävimpiä saamelaisuuteen perustuvan matkailun tarjoamia mahdollisuuksia saamelaisyhteisölle voisivat olla, saamelaiskulttuurin elinvoimaisuuden kehittyminen, ihmisten tietoisuuden lisääntyminen ja stereotyyppien murtuminen, työllisyyden koheneminen ja kulttuurien välisen ymmärryksen kasvaminen. Päällimmäisinä haasteina nähtiin saamelaisyrittäjien vähäisyys, kulttuurin kaupallistaminen ja matkailijoiden tietämättömyys aidosti kestävästä saamelaismatkailusta. Tulokset myös osoittivat, että saamelaiden tarjoama matkailu keskittyy eniten porotiloihin. Kehityskohtina nähtiin matkailutuotteiden monipuolistaminen, matkailuyrittäjien ja matkailijoiden kouluttaminen aidosta saamelaiskulttuurista ja kestävästä saamelaismatkailusta sekä kunnan tai matkailunalueorganisaation tarjoaman tuen kehittäminen.</p> <p>Yhteenvetona voidaan todeta, että tällä hetkellä suurimpia ongelmakohtia saamelaiden harjoittamassa matkailussa ovat, ihmisten virheelliset olettamukset saamelaiskulttuurista ja saamelaisyrittäjien vähäisyys. Jotta nämä asiat saataisiin kuntoon, matkailualan opiskelijoille ja toimijoille voitaisiin asettaa pakollinen peruskoulutus saamelaiskulttuurista ja kestävä matkailun kriteereistä. Samalla Saamenmaalle matkustavia turisteja tulisi informoida enemmän saamelaisia kunnioittavasta käytöksestä sekä aidosti kestävästä saamelaismatkailusta. Myös saamelaiden matkailuyrittäjien olisi tärkeää tuoda nykypäivän kulttuuriaan rohkeasti ja aidosti esille.</p>
<p>Asiasanat Saamelaisuuteen perustuva matkailu, kestävä matkailu, alkuperäiskansamatkailu, saamelaisuus, kulttuuri</p>

Sisälllys

Sisälllys	2
1 Johdanto	4
1.1 Työn tavoite ja tutkimusongelma	4
1.2 Työn teoreettinen viitekehys ja raportin sisältö	6
2 Saamelaisuus.....	8
2.1 Saamelaiset alkuperäiskansana	8
2.1.1 Saamen kieliryhmät	8
2.1.2 Saamelaisuuden määritelmä	10
2.2 Saamelaisten asema Suomessa kautta aikojen	11
2.3 Kulttuuri ja perinteet	13
2.3.1 Perinteiset saamelaiselinkeinot	13
2.3.2 Saamenkäsityö Duodji.....	14
2.3.3 Saamenpuku	16
2.3.4 Vanha uskomusmaailma	17
2.3.5 Joikutraditio	19
3 Alkuperäiskansamatkailu osana kestävä matkailua	21
3.1 Alkuperäiskansamatkailu.....	21
3.1.1 Alkuperäiskansamatkailun positiivisia vaikutuksia	22
3.1.2 Alkuperäiskansamatkailuun liittyviä haasteita	23
3.2 Kestävä matkailu	24
3.2.1 Kestävän matkailun ulottuvuudet.....	25
3.2.2 Visit Finland – kestävän matkailun periaatteet.....	27
3.3 Saamelaiset matkailutoimijoina	29
4 Tutkimusmenetelmät ja toteutus.....	31
4.1 Kyselylomakkeen laatiminen	32
4.2 Tutkimusprosessin kuvaus	33
5 Tutkimuksen tulokset.....	35
5.1 Taustatiedot	35
5.2 Saamelaisuuteen perustuva matkailu.....	37
5.3 Näkemyksiä saamelaiskulttuurin vastuullisesta käytöstä matkailussa.....	39
5.4 Saamelaisuuteen perustuvan matkailun tarjoamat hyödyt saamelaisyhteisölle	43
5.5 Saamelaisuuteen perustuvassa matkailussa olevia haasteita	44
5.6 Saamelaismatkailun kehittämistarpeet	46
6 Johtopäätökset.....	49

7 Loppupohdinta	52
7.1 Työn luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelu	52
7.2 Oma oppiminen	53
Lähteet.....	55
Liitteet.....	61
Liite 1. Kyselylomake.....	61

1 Johdanto

Alkuperäiskansat ympäri maailmaa ovat kohdanneet kolonialismin ajalta lähtien haasteita, joiden jäljet näkyvät heidän elämässään yhä tänäkin päivänä. Saamelaiset, Euroopan unionin ainoa alkuperäiskansa, voivat samaistua näihin haasteisiin. Heidän asemaansa Suomen valtaväestön keskuudessa on leimannut muun muassa kulttuurinen hyväksikäyttö. Suomen Lappiin ulottuvalla Saamenmaalla on ollut jo pitkään vilkasta matkailutoimintaa, jonka osana saamelaisyhteisön ulkopuoliset matkailuyrittäjät ovat esittäneet saamelaiskulttuurin elementtejä, ilman että saamelaiset itse saavat siitä taloudellista hyötyä. Vasta suhteellisen hiljattain monet alkuperäiskansat, mukaan lukien saamelaiset, ovat aktivoituneet turismin kentällä. Alkuperäiskansamatkailu, jossa alkuperäiskansa itse järjestää matkailupalveluita omilla ehdoillaan, on yksi nopeimmin kasvavista matkailun trendeistä. (Future Market Insights 2022.)

Saamelaisiin liittyvä keskustelu on ollut viime aikoina paljon pinnalla Suomessa. Heidän oikeutensa alkuperäiskansana, saamelaiskäräjälain muuttaminen, kulttuurisen omimisen kitkeminen ja perinteiden elvyttäminen ovat hyvin ajankohtaisia aiheita. Samalla ne kytkeytyvät maailmanlaajuiseen keskusteluun alkuperäiskansojen asemasta ja oikeuksista. Koronaviruspandemian jälkeen kestävästä matkailusta on tullut entistä tavoiteltavampaa niin organisaatioille kuin matkailijoillekin (European Travel Commission 2022, 3). Kun matkailijoiden tekemiä valintoja ohjaa vastuullisuus, yritykset pyrkivät täyttämään sen kriteerit. Matkailun kestäväällä kehityssuunnalla on epäilemättä positiivisia vaikutuksia alkuperäiskansoille. Sen lisäksi, että kulttuurinen hyväksikäyttö on vähentynyt, alkuperäiskansamatkailun nähdään edistävän monin tavoin matkailun kestävää tulevaisuutta. Matkailun harjoittaminen tarjoaa alkuperäiskansalle monia mahdollisuuksia, mutta sisältää myös haasteita, jotka niin itse alkuperäiskansan kuin matkailijoiden on tärkeää tiedostaa. (Indigenous Corporate Training 2019.)

1.1 Työn tavoite ja tutkimusongelma

Tämä tutkimuksellinen opinnäytetyö selvittää saamelaisten harjoittaman matkailun haasteita ja mahdollisuuksia kestävä matkailun kentällä. Niin haasteita, kuin mahdollisuuksia lähestytään kestävä matkailun sosiokulttuurisesta perspektiivistä. Sosiokulttuurisen ulottuvuuden kokonaisvaltaisen ymmärtämisen tueksi huomioon on otettu Visit Finlandin kestävä matkailun periaatteet, sekä alkuperäiskansamatkailussa maailmanlaajuisesti koetut positiiviset ja negatiiviset vaikutukset. Tutkimus perustuu saamelaisten kotiseutualueen kunnissa asuvien henkilöiden näkemyksiin.

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa saamelaisuuteen perustuvan matkailun nykytilaa ja kehittämistarpeita. Työn tuloksena syntyy ajankohtaista tietoa kestävästä saamelaismatkailusta, jonka

tarkoituksena on kannustaa matkailijoita ja suomalaisia matkailuyrittäjiä ja toimijoita vastuullisiin valintoihin. Ajankohtainen tieto on samalla hyödyksi myös saamelaisille matkailuyrittäjille, tarjoten mahdollisuuden hyödyntää sitä yritystoiminnassaan. Työn tuloksilla pyritään vahvistamaan kestävän saamelaismatkailun asemaa Suomen Lapissa, ja sen myötä vaikuttaa matkailualan kehittymiseen entistä vastuullisempaan suuntaan.

Työn tutkimusongelmana on selvittää saamelaisten kotiseutualueen kunnissa asuvien ihmisten näkemyksiä saamelaisuuteen perustuvan matkailun tarjoamista mahdollisuuksista ja haasteista kestävän matkailun näkökulmasta. Pääkysymys jakautuu seuraaviin alakysymyksiin:

1. Mitä tarkoitetaan alkuperäkansamatkailulla ja erityisesti saamelaismatkailulla?
2. Millainen on kestävän matkailun ja alkuperäiskansamatkailun välinen suhde?
3. Millainen on saamelaismatkailun nykytila Suomen Lapissa?
4. Kuinka tärkeäksi saamelaisalueen asukkaat kokevat saamelaiskulttuurin vastuullisen käytön matkailussa?
5. Millaisia kehittämistarpeita kestävässä saamelaismatkailussa on?

Tutkimus on luonteeltaan pääosin kvantitatiivinen, ja se perustuu verkkokyselyyn. Kyselyyn on sisällytetty niin määrällistä kuin laadullista aineistoa kerääviä kysymyksiä, jotta tutkimusongelmista saataisiin mahdollisimman laaja, mutta mielipiteitä ja yksityiskohtia sisältävä käsitys. Kyselytutkimuksen alustana toimii Webropol-kyselysovellus. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat Suomen puoleisella Saamenmaalla sijaitsevien kuntien asukkaat. Vastauksia tutkimusongelmiin etsitään siis Utsjoen, Enontekiön ja Inarin kunnissa sekä Sodankylän kunnan pohjoisosassa asuvien henkilöiden, niin saamelaisten kuin suomalaisten näkökulmasta. Taustatietojen avulla voidaan selvittää eroavaisuuksia eri kunnissa asuvien ihmisten sekä saamelaisten ja ei-saamelaisten henkilöiden mielipiteissä. Kohderyhmät tavoitetaan jakamalla kyselyä kuntien Facebook-ryhmissä.

Tämän tutkimuksen tulokset toimivat ajankohtaisena tiedonlähteenä kestävästä saamelaismatkailusta. Tulosten suurin hyöty on matkailualan yritysten ja matkailijoiden tietoisuuden lisääminen kestävästä matkailusta. Laajempi ymmärrys ohjaa ihmisiä vastuullisiin valintoihin, ja valinnoilla on vaikutusta matkailun kestävämpään tulevaisuuteen. Tulokset voivat auttaa kehittämään tämänhetkistä saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailutoimintaa entistä kestävämmäksi ja tukea saamelaisyrittäjien asemaa Suomen Lapissa.

Ilmastonmuutoksen ja kiihtyvän matkailun aikakaudella kestävä kehitys on äärimmäisen tärkeä ja ajankohtainen aihe. Täten opinnäytetyön tuottamaa tietoa on tärkeää tarkastella myös kestävän

kehityksen näkökulmasta. Ympäristöministeriö määrittelee kestävän kehityksen ”maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaksi jatkuvaksi ja ohjatuksi yhteiskunnalliseksi muutokseksi, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet”. Kestävän kehityksen kolme eri ulottuvuutta ovat ekologinen-, taloudellinen- ja sosiokulttuurinen kestävyys. Ekologisella kestävyydellä tarkoitetaan ekosysteemien toimivuuden ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä, sekä ihmisen toiminnan sopeuttamista pitkällä aikavälillä luonnon kapasiteettiin. Taloudellisessa kestävyudessa keskeistä on sen sisällön ja laadun tasapainoinen kasvu, ilman velkaantumista tai varantojen häviämistä. Sosiokulttuurinen kestävyys pyrkii takaamaan hyvinvoinnin edellytysten jatkumisen sukupolvelta toiselle. (Ympäristöministeriö 2023.) Tämän opinnäytetyön aihe on kestävän kehityksen ytimessä, nimittäin kolmannessa kappaleessa syvennyttään matkailun näkökulmasta jokaiseen kestävän kehityksen osa-alueeseen. Täten työn teoriaosa tuottaa lukijalle suoraan ja selkeästi ymmärrystä kestävän kehityksen jokaisesta eri ulottuvuudesta. Tutkimuksen tulokset tarjoavat tietoa erityisesti sosio-kulttuurisesta kestävyudesta.

1.2 Työn teoreettinen viitekehys ja raportin sisältö

Tämän opinnäytetyön teoreettinen viitekehys liittyy saamelaisuuteen, kestävään matkailuun ja alkuperäiskansamatkailuun. Saamelaisuutta käsittelevän tiedon tärkeimpiä lähteitä ovat Kukka Rannan ja Jaana Kannisen teos Vastatuuleen – Saamen kansan pakkosuomalaistamisesta sekä Veli-Pekka Lehtolan kirja Saamelaiset – Historia, yhteiskunta ja taide. Luotettavaa tietoa saamelaisuudesta tarjoavat myöskin saamelaiskäräjien nettisivut sekä niiden koulutus- ja oppimateriaalisivusto Oktavuolta. Maailman matkailujärjestö UNWTO:n ja Yhdistyneiden Kansakuntien erinäiset julkaisut toimivat ajankohtaisina tiedonlähteinä kestävästä matkailusta ja alkuperäiskansamatkailusta. Lisäksi työssä esitellään Visit Finlandin kestävän matkailun periaatteet ja saamelaiskäräjien laatimat saamelaismatkailun eettiset ohjeet.

Taulukko 1. kuvaa sitä, miten työn tutkimusongelmia on käsitelty raportin eri luvuissa sekä kyselylomakkeessa. Lisäksi siinä tuodaan esiin alaluvut, joissa esitellään kunkin tutkimusongelman kannalta olennaisia tuloksia.

Taulukko 1. Peittomatriisi (mukaillen Haaga-Helia s.a.)

Alaongelmat	Tietoperusta (luku)	Tulokset (luku)	Lomakkeen kysymykset
1. Mitä tarkoitetaan alkuperäkansamatkailulla ja erityisesti saamelaismatkailulla?	3.2 & 3.3	5.2	4
2. Millainen on kestävän matkailun ja alkuperäiskansamatkailun välinen suhde?	3 & 3.2	5.4 & 5.5	8,9
3. Millainen on saamelaismatkailun nykytila Suomen Lapissa?	3.3	5.2 & 5.5	5, 10
4. Kuinka tärkeäksi saamelaisalueen asukkaat kokevat saamelaiskulttuurin vastuullisen käytön matkailussa?	-	5.3	6,7
5. Millaisia kehittämistarpeita kestävässä saamelaismatkailussa on?	3.3	5.5 & 5.6	9, 11, 12

Työ koostuu yhteensä seitsemästä luvusta. Ensimmäisessä luvussa, eli johdannossa käydään läpi opinnäytetyön tavoitteet, tutkimusongelmat, menetelmä sekä raportin tietoperusta ja sisältö. Luvut kaksi ja kolme rakentavat tutkimuksen tietoperustan, edeten saamelaisuudesta alkuperäiskansamatkailun ja kestävän matkailun väliseen suhteeseen. Luvussa kaksi kerrotaan saamelaisista alkuperäiskansana, heidän asemastaan Suomessa sekä heidän kulttuurilleen tärkeistä perinteistä. Luvussa kolme määrittellään alkuperäiskansamatkailun ja kestävän matkailun käsitteet, kumpikin omissa alaluvuissaan, sekä perehdytään kestävään saamelaismatkailuun Suomen Lapissa. Luku neljä ja viisi muodostavat työn empiirisen osan. Luvussa neljä kerrotaan tarkemmin tutkimukseen valituista menetelmistä ja kuvataan tutkimusprosessin kulkua ja esiin nousseita ongelmia. Luvussa viisi esitellään tutkimuksen tulokset, ja luvussa kuusi johtopäätelmät niiden pohjalta. Seitsemännessä, eli viimeisessä luvussa, opinnäytetyö kiteytetään kirjoittajan omaan pohdintaan työn onnistumisesta ja prosessin aikana opituista asioista.

2 Saamelaisuus

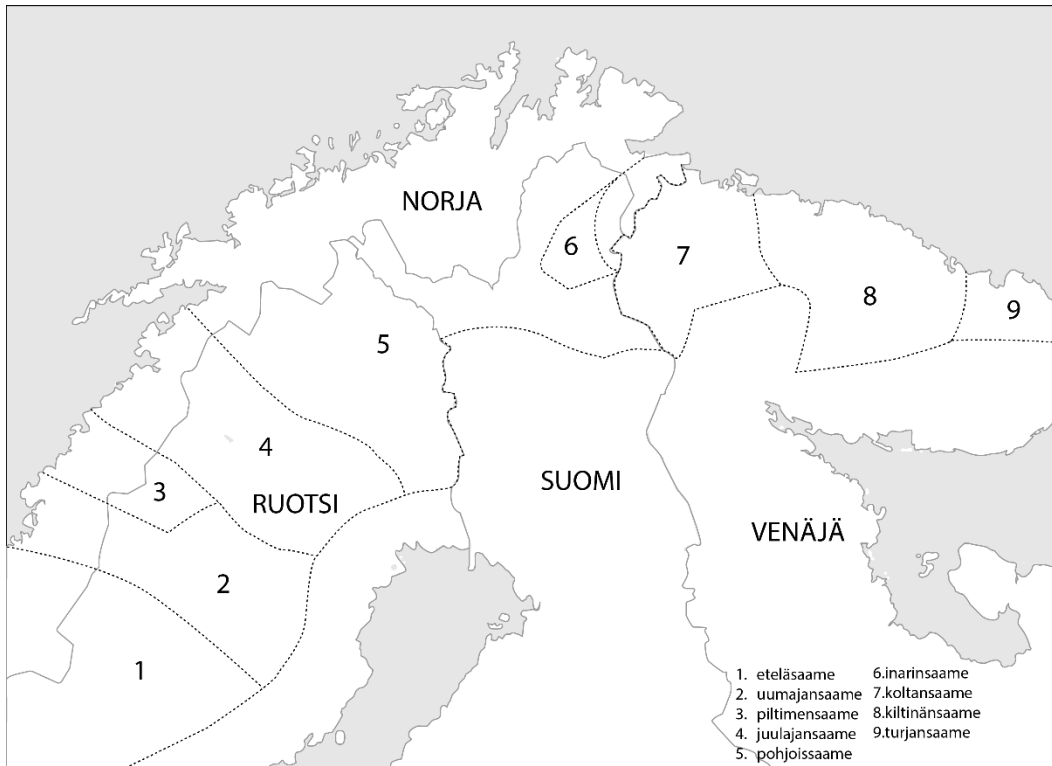
Tämä luku käsittelee saamelaisia alkuperäiskansana, heidän asemaansa Suomessa sekä heidän kulttuuriaan ja siihen kuuluvia tärkeitä perinteitä. Luku alkaa yleistiedolla saamelaisista ja avaa-
malla ajankohtaista kysymystä siitä, miten saamelaisuus määritellään. Toisessa alaluvussa pereh-
dytään saamenkansan asemaan Suomen valtiossa kautta aikojen. Viimeisessä alaluvussa tutustu-
taan saamelaisten kulttuuriin, viiden eri kulttuurikomponentin kautta.

2.1 Saamelaiset alkuperäiskansana

Saamelaiset ovat Euroopan unionin ainoa virallisesti tunnustettu alkuperäiskansa. Saamenmaaksi, pohjoissaameksi Sápmiksi, kutsuttu saamelaisten asuttama alue ulottuu Keski-Norjasta ja -Ruot-
sista Suomen pohjoisosan yli Venäjään kuuluvalla Kuolan niemimaalle. (Lehtola 2015a, 10.) Arvioi-
den mukaan saamelaisia on tänä päivänä 75 000–100 000, joista huomattava osa asuu Norjan
puolella. Suomessa saamelaisia on noin 10 000, joista alle 40 prosenttia asuu enää kotiseutualue-
eellaan. (Saamelaiskäräjät. s.a. a.) Kotiseutualue kattaa Utsjoen, Enontekiön ja Inarin kunnan,
sekä pohjoisosan Sodankylän kunnasta (Lehtola 2015a, 10).

2.1.1 Saamen kieliryhmät

Saamelaiset eivät suinkaan ole yksi ja yhtenäinen joukko, vaan kulttuurisesti ja kielellisesti toisis-
taan eroava monimuotoinen kansa (Saamelaiskäräjät 2018, 3–4). Kielen mukaan jaettuna saame-
laisia on nykyään yhdeksän eri ryhmää (ks. kuva 1). Toinen toistaan uhanalaisemmista kielistä,
Suomessa puhutaan, pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Näistä kaksi jälkimmäistä
ovat äärimmäisessä vaarassa kadota. Pohjoissaame puolestaan, on puhuma-alueeltaan ja puhuja-
määrältään ylivoimaisesti suurin saamen kieli. (Saamelaiskäräjät s.a. a.) Suomen kielen sukukie-
linä kaikki saamen kielet kuuluvat samaan suomalais-ugrilaiseen kielikuntaan (Seurujärvi-Kari, Ha-
linen, Pulkkinen 2011, 88).

Kuva 1. Saamen kieliryhmät alueittain (mukailten Ranta & Kanninen 2019)

Kieli on saamelaisille paljon muutakin kuin kommunikaation väline. Professori Israel Ruongin sanoin sitä voisi luonnehtia saamelaisen todellisuuden kartaksi, joka auetessaan antaa ulkopuolisellekin näkymän saamelaiskulttuuriin. Jokainen kieli kehittää omalle kulttuurilleen tärkeitä ilmaisuja. Saamen kielet ovat täynnä esimerkiksi poronhoitoon ja luontoon liittyvää termistöä. Muissa kielissä vaaditaan monta sanaa tai jopa kokonainen lause kuvaamaan yhtä saamen sanaa. (Lehtola 2015a, 18.)

Saamen kielet ovat olleet jo vuosikymmeniä vaarassa hävitä valtakielten paineessa, josta on muodostunut uhka koko kulttuurille. Kielet eivät enää välity luonnollisesti sukupolvelta toiselle, vaan sen eteen on tehtävä tietoisia ponnisteluja. Onneksi 1970-luvulta alkaen kulttuurisen heräämisen myötä, arvostus saamen kieliä kohtaan on kasvanut ja töitä niiden elvyttämiseksi on alettu paiskimaan. Vanhaa sanastoa on herätetty henkiin, ja sanoja nykyajan tarpeisiin on rakennettu tietoisesti. (Lehtola 2015a, 18–19.) Konkreettinen esimerkki kielten elvyttämisestä on vuonna 1997 vauhdittunut inarinsaamen kielipesätoiminta. Kielipesät järjestävät täydellistä kielikylpyä alle kouluikäisille lapsille, tarkoituksena saada heidät omaksumaansa häviämisaarassa oleva kieli. Lapsen luontaisen oppimiskyvyn vuoksi, metodi on hyvä aloittaa varhaisella iällä. (Olthuis 2003, 4.) Saamen kielten asema Suomen valtiossa virallistui vuonna 1992 perustuslain säätämällä saamen kieli-

lain myötä (Ranta & Kanninen 2019, 385). Laki uudistettiin vuonna 2003. Sen mukaan saamelais-ten kotiseutualueella saamelaisilla on oikeus asioida viranomaispalveluissa saamen kielellä. (Saamen kielilaki 1086/2003.)

2.1.2 Saamelaisuuden määritelmä

Saamelaiskäräjälain määritelmän mukaan saamelaiseksi lasketaan henkilö, joka kokee olevansa saamelainen, edellyttäen, että 1) hän itse tai vähintään yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään, tai jonka 2) esivanhemmista löytyy merkintä tunturi-, metsä-, tai kalastajalappalaisuudesta maa-, verokanta-, tai henkikirjassa, tai jonka 3) vanhemmista ainakin yksi on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai Saamelaiskäräjien vaaleissa. Kriteerit täyttävällä henkilöillä on oikeus hakeutua saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. (laki saamelaiskäräjistä 17.7.1995/974.) Itseidentifikaation lisäksi, saamelaisuutta määrittää yhteisön hyväksyntä (Lehtola, 2015b, 25).

Määritelmä siitä kuka on saamelainen jakaa kuitenkin mielipiteitä. Asia on ollut viimeiset vuosikymmenet jatkuvan keskustelun ja kiistan aiheena (Lehtola 2015b, 61). Erimielisyydet saivat alkunsa vuonna 1995 säädetyssä saamelaiskäräjälain saamelaismääritelmästä. Määritelmän näkyvin vastustaja on alusta asti ollut saamelaisten itsehallintoa toteuttava elin, Saamelaiskäräjät, jonka mukaan lakiin jäänyt virhe sallii hallintoelimeen ei-saamelaisia henkilöitä. (Lehtola 2015b, 65–66.) Kriittikiä on erityisesti herättänyt lain toinen pykälä, jonka mukaan lappalaisen jälkeläinen lasketaan saamelaiseksi, ja voi näin ollen asettua ehdolle ja äänestää saamelaiskäräjävaaleissa. Lappalaisuus kuitenkin viittaa elinkeinoon eikä etniseen saamelaisuuteen, joten kaikki lappalaiset eivät välttämättä ole olleet saamelaisia. (Lehtola 2015b, 271.) Pelkona on Saamelaiskäräjien ja sen myötä koko saamelaisen kulttuurin suomalaistuminen (Lehtola 2015b, 66). Tilanteen pelastaisi vuosia tavoiteltu lakiuudistus, joka poistaisi lappalaispykälän, ja saamelaisuuden tärkeimmäksi perusteeksi tulisi kieli ja yhteys elävään saamelaiskulttuuriin (Ihmisoikeuskeskus 2022, 20).

Lakiuudistusta vastaan ovat nousseet saamelaisia sukujuuria omaavat niin sanotut ”statuksettomat saamelaiset”, lainaten Erika Sarivaaran väitöskirjassa esittämää käsitettä. Käsitteellä hän tarkoittaa henkilöitä, jotka polveutuvat saamelaissuvista ja ovat opetelleet saamen kielen, mutta jotka eivät kuulu saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. (Sarivaara 2012, 9.) Tutkija Laura Junka-Aikio (2014, 19) tuumaa, että 30 vuotta jatkuneen saamelaiskiistan aikana on syntynyt uusia sukupolvia, jotka kokevat itsensä pienestä eliitistä koostuvan saamelaishallinnon sortamaksi. Hänen mukaansa saamelaismääritelmän muuttaminen voi saamelaisidentiteetin vahvistamisen sijaan johtaa yhtä hyvin identiteettien murtumiseen, syviin syrjäytymiskokemuksiin ja etniseen kateuteen.

Myös Suomen valtio oikeuslaitoksineen ovat osallistuneet kiistaan, minkä seurauksena ihmisoikeuksia valvovat tahot ovat kyseenalaistaneet saamelaisten laissa määrätyn itsemääräämisoikeuden toteutumisen. YK:n ihmisoikeuskomitea ja rotusyrjinnän vastainen komitea ovat näkyvästi kannattaneet lakimuutosta ja moittineet Suomea saamelaisten ihmisoikeuksien loukkaamisesta. (Ihmisoikeuskeskus 2022, 14–15.)

Tähän päivään asti jatkunut kiista on yhä ratkaisematta. Saamelaiskäräjälakia on yritetty uudistaa jo kolmella hallituskaudella, mutta joka kerta se näyttää jämähtävän saamelaismääritelmään (Ranta 6.2.2023). Hallituksen viimeisin esitys lain uudistukseksi annettiin eduskunnalle 17.11.2022. Lakiehdotuksen tavoitteena oli saamelaisten itsemääräämisoikeuden vahvistaminen, sekä heidän itsehallintonsa ja saamelaiskäräjien toimintaedellytyksien parantaminen. Lisäksi tarkoituksena oli ihmisoikeusloukkausten korjaaminen, jota YK:n toimijat olivat suositelleet toteutettavaksi. (Hallituksen esitys 274/2022 vp.) Saamelaiskäräjät hyväksyivät lakiesityksen äänin 15–3, mutta hallituksen erimielisyyden vuoksi, se kaatui tälläkin vaalikaudella. Lakiesityksen käsittely tuli päätökseen, kun perustuslakivaliokunta lopulta äänesti sen lopettamisesta tiukkaan aikatauluun vedoten. (Sundman, Aaltonen & Koillinen 24.2.2023.) Saamelaiskäräjien puheenjohtajan Tuomas Aslak Juuson mukaan, perustuslakivaliokunnan päätös oli yllättävä, eikä hän usko asian käsittelyn muuttuvan helpompaan suuntaan tulevaisuudessakaan (Saamelaiskäräjät 24.2.2023).

2.2 Saamelaisten asema Suomessa kautta aikojen

Suomen valtion ja saamelaisten välinen suhde on ollut historiallisesti monin tavoin ongelmallinen. Hankaluudet alkoivat 1600-luvulla, kun pohjoismaiset valtiot tunkeutuivat Saamenmaahan. Siitä alkoi vuosisatoja jatkunut vääryyksien vyyhti, niin sanottu pakkosuomalaistaminen. Valtiot näkivät saamelaisten ainoana mahdollisena tulevaisuutena assimilaation, eli valtaväestöön sulauttamisen. Se toteutettiin kristillisen käännytystyön, yhteiskunnallisen haltuunoton ja uudisasutuksen keinoin. (Ranta & Kanninen 2019, 10; Lehtola 2015a, 48.) Saamelaisten maita vietiin, saamen kielet ja yhteiskuntajärjestelmä kiellettiin. Saamelainen kulttuuri ja maailmankuva tukahdutettiin. Saamelaisten ainoaksi vaihtoehdoksi jäi suomalaisen arvomaailman ja kielen omaksuminen. (Lehtola 2015a, 104.)

1970-luvun vaihde oli käännteentekevää aikaa, kun saamelaisten kansallinen herääminen nosti päätään. Maailmanlaajuisen vähemmistöliikkeen virrassa, vastareaktionä pitkälle sulautumisprosessille, nuoret saamelaiset alkoivat taistella oikeuksiensa ja perintönsä puolesta. (Lehtola 2015a, 9, 114.) Saamelaiskulttuurin elementeistä muodostui liikkeen keskeisiä symboleita (Lehtola 2015a, 114). Erilaisia saamelaisjärjestöjä perustettiin kiihtyvään tahtiin ympäri Saamenmaata, samalla kun valtioiden takainen yhteistyö lisääntyi (Lehtola 2015a, 97, 126). Saamelaiskulttuuri koki läpimurron monella osa-alueella: politiikassa, tiedotusvälineissä, kulttuurissa ja yhdistystoiminnassa. Kulttuurin

kannalta erityisen merkityksellinen saavutus oli perinteisen käsityön elvytys. (Lehtola 2015a, 114.) Keskeisimpiä poliittisia uudistuksia Suomen puolella oli vaaleilla valitun Saamelaisvaltuuskunnan perustaminen vuonna 1973. Sen jatkajana, saamelaisten virallisen näkemyksen edustajana toimii tänä päivänä Saamelaiskäräjät. (Lehtola 2015a, 116–117.)

Suomen perustuslain (1999/731) yhdenkantoista luvun 121 § mukaan, saamelaisilla on alkuperäiskansana kotiseutualueellaan oikeus kielelliseen ja kulttuuriseen itsehallintoon. Itsehallinto tuli voimaan vuoden 1996 alussa, jota toteuttamaan perustettiin Saamelaiskäräjät. Saamelaiskäräjien 21 jäsentä ja neljä varajäsentä valitaan saamelaisten keskuudesta vaaleilla neljän vuoden välein. Hallintoelimen vastuulla on hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat. (Saamelaiskäräjät s.a. b.)

Suomi on sitoutunut noudattamaan erinäisiä kansainvälisiä alkuperäiskansoja koskevia sopimuksia. Toistaiseksi kuitenkin ratifioimatta on kansainvälisen työjärjestö_ILO:n sopimus nro 169 alkuperäiskansojen ja heimokansojen oikeuksista. ILO-sopimuksen ratifioinnin hidask eteneminen on noussut julkiseen keskusteluun ja herättänyt ihmetystä. Sopimuksen ratifiointi edistäisi saamelaisten itsemääräämisoikeutta ja tunnustaisi heidän perinteiset maa-, vesi- ja luonnonvaraoikeutensa. (Saamelaiskäräjät s.a. c.)

Repatriaatio, eli alkuperäiskansojen kulttuurisen pääoman palauttaminen alkuperäisille omistajilleen, on ollut alkuperäiskansaliikkeen keskeinen vaatimus eri puolilla maailmaa jo vuosikymmenien ajan (Ranta & Kanninen 2019, 162–163). Muiden maiden mukana myös Suomi on ottanut osaa palautusprosessiin: syksyllä 2021 Kansallismuseo palautti valtaosan saamelaiskokoelmastaan takaisin saamelaisille. Palautettavia esineitä oli runsaat kaksituhatta. (Kansallismuseo 2021.)

Alkuperäiskansaliike maailmalla ja saamelaisliike pohjoismaissa ovat vahvistaneet saamelaisten asemaa merkittävästi, ja 2000-luvun vaihteeseen mennessä saamelaisuudesta oli tullut jopa tavoiteltu status (Ranta & Kanninen 2019, 428–429). Edellisessä kappaleessa esiin tuodun saamelaiskiistan voi nähdä kuvaavan tätä ilmiötä. Vaikka saamelaisten asema Suomessa on parantunut, niin vielä on paljon kehitettävää. Tärkeänä kehityskohtana nähdään muun muassa suomalainen kouluopetus. Saamelaisten sivuuttaminen Suomen oppikirjoissa aiheuttaa tietämättömyyttä ja sen seurauksena ristiriitoja suomalaisen yhteiskunnan ja saamelaisten välillä. Valtaväestön ymmärrys siitä, millaista on ollut elää saamelaisena ja vähemmistönä Suomessa auttaisi ymmärtämään myös tämän päivän saamelaisiin liittyvää keskustelua. Ymmärrettäisiin sen taustoja, ilman että oletetaan saamelaisten loukkaantuvan jatkuvasti kaikesta. (Ranta & Kanninen 2019, 7–8, 453.)

2.3 Kulttuuri ja perinteet

Saamelaisten kulttuurikäsitys sisältää aineellisen ja henkisen kulttuurin. Aineellista, eli materiaalista kulttuuria edustavat muun muassa perinteiset elinkeinot, saamenkäsityö ja saamenpuku, kun taas henkistä, eli ei-materiaalista kulttuuria ovat esimerkiksi luvun alussa käsitelty kieli, vanhat uskomukset ja joiku. Saamelaiskulttuuri on moninainen ja sisältää vaihtelevia piirteitä eri alueilla elävien saamelaisryhmien välillä. Saamelaisten kansallisen heräämisen myötä 1970-luvulla, saamelaiskulttuurin symbolit nousivat tärkeään rooliin saamelaisen yhtenäisyyden ja identiteetin rakentajina ja ilmentäjinä. (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 43-44; Lehtola 2015a, 105.)

2.3.1 Perinteiset saamelaiselinkeinot

Saamelaisten perinteisiä elinkeinoja ovat poronhoito, metsästys, kalastus ja saamenkäsityö. Vastoin yleisiä harhaluuloja, nykypäivänä merkittävä osa saamelaisista toimii aivan tavanomaisissa, nykyaikaisissa ammateissa ja vain viidennes omistaa poroja. (Ranta & Kanninen 2019, 22.) Siitä huolimatta, että perinteinen elinkeinojen harjoitus on kehittynyt modernimpaan suuntaan, niiden kulttuurinen ja yhteisöllinen merkitys on pysynyt vahvana. Merkittävyttä kuvaa hyvin saamelaiskäräjien toteuttama perinteisten elinkeinojen nykytilaa selvittävä kyselytutkimus. Tulokset osoittavat, että monet saamelaiset kokevat perinteisten elinkeinojen olevan elämäntapa ja kulttuuri, sekä yhteisöllisyys ja koko elämä, jota ilman ei osaisi olla. Elinkeinojen nähdään olevan kulttuurisen kokonaisuuden tärkeä rakennuspalikka, joka tukee kulttuurin lisäksi myös kieltä. (Saamelaiskäräjät 2017, 27.)

Poronhoito tulee usein saamelaisten elinkeinoista ensimmäisenä mieleen. Todellisuudessa täyspaimentolaisella suurporonhoidolla on suhteellisen nuori historia: sen uskotaan kehittyneen vasta 1500- ja 1600-lukujen vaihteessa uudisasutuksen ja valtioiden vaikutuksen mukana. Pitkään ennen suurporonhoidon kehittymistä, niin sanotut metsäsaamelaiset pyysivät villipeuroja ja harjoittivat pienimuotoisempaa paimentolaisuutta. Saamelaisen yhteiskunnan tärkeä hallintoyksikkö, ja myöhemmin myös täyspaimentolaisen poronhoidon perusta oli siida, eli useista ydinperheistä koostuva kyläyhteisö, joka kantoi vastuun kylän toiminnoista. Siidan omistuksessa oli maantieteellisesti rajattu alue, jolla suvut ja perheet toteuttivat yksinoikeudellaan perinteisiä elinkeinojaan. Metsäsaamelainen siida-järjestelmä perustui vuotuiskiertoon, jota seuraten saamelaiset muuttivat alueellaan vuodenajan mukaan suotuisempien metsästys- ja kalastus apajien perässä. Suurporonhoidon kehittyessä pääelinkeinoksi, porojen tarpeet alkoivat määrätä liikkumista ja asettumista. Sen seurauksena syntyi jutaaminen, eli vaeltaminen porojen kanssa laitumelta toiselle vuotuiskierron mukaan. Saman suvun kesä- ja talvilaitumet saattoivat olla jopa satojen kilometrien etäisyydellä toisistaan. (Lehtola 2015a, 37–43.)

Ikivanha siida-järjestelmä ja laidunkiertoperinne tulivat päätökseensä 1800-luvun aikana suuressa osaa Suomen puoleista Saamenmaata, kun käyttöön otettiin laidunalueita hallinnoiva paliskuntajärjestelmä. Toisin kuin naapurimaissa Ruotsissa ja Norjassa, Suomen lainsäädännön mukaan poronhoitoa saavat harjoittaa kaikki EU:n kansalaiset, jotka asuvat pysyvästi valtion poronhoitoalueella. (Lehtola, 2015a, 68; Poronhoitolaki 28.6.1993/614 4§.) Ulkopuoliset poronhoitajat toivat mukanaan uusia hoitosysteemejä, joiden seurauksena saamelaisen perinteet hiipuivat. Ongelmia aiheutti esimerkiksi ulkopuolisten tapa ruokkia poroja heinällä, sillä se oli vahvasti vastoin saamelaisen luonnonmukaisen poronhoidon perustaa. (Ranta & Kanninen 2019, 105.) Tilannetta pahensivat maiden väliset rajasulut, jotka kutistivat saamelaisen laidunalueita entisestään (Lehtola, 2015a, 59). Muita merkittäviä syitä perinteisen poronhoitomallin rappeutumiselle ovat olleet metsän hakkuut ja ilmaasaasteet, turismi, kilpailevat maankäyttömuodot, poronhoidon motorisoituminen ja porojen ylilaidunnus (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 74).

Nykypäivänä vain 10 prosenttia saamelaisen perinteisestä kotiseutualueesta on heidän omistuksessaan (Saamelaiskäräjät. s.a. d). Kotiseutualueella on 13 paliskuntaa ja noin 1250 poronomaajaa, mikä on noin 27 prosenttia kaikista Suomen poronomaajista. Alueen paliskunnissa vallitseva vapaa laidunoikeus mahdollistaa porojen vapaan kulkemisen ravinnon perässä. (Oktavuohta. s.a. a; Hast, 2018, 7.) Tänä päivänä porotalouden kannattavuuden laskun vuoksi, moni saamelainen on yhdistänyt sen pienimuotoiseen matkailu- tai jalostustoimintaan (Oktavuohta. s.a. a).

2.3.2 Saamenkäsityö Duodji

Saamenkäsityö, eli *sámi duodji*, on tärkeä osa saamelaista kulttuuriperintöä (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 369). Käsitöitä on alun perin valmistettu käytännön tarpeisiin, kuten ruuanlaittoon, jutaamiseen, asusteisiin ja koristeluun (*Sámi Duodji*. s.a. a). Nykyisin *sámi duodji* voisi luonnehtia enemmänkin taidekäsityöksi, sillä arkikäytön rinnalla sitä valmistetaan myös myytäväksi. Kiinnostus kauniista käsityöstä on levinnyt saamelaisyhteisön ulkopuolella ja innostanut ihmisiä hankkimaan sitä koriste- ja näyttelyesineiksi. Yhä useammalle saamelaiselle on muodostunut duodjin valmistamisesta ja myymisestä elinkeino tai elinkeinon osa. (Lehtola, 2015a, 184; Oktavuohta. s.a. b.)

Vaikka puhutaankin kehityksestä taidekäsityön suuntaan, ovat esteettisyys ja koristeellisuus olleet aina tärkeä osa saamenkäsityötä. Kauneus ja käytännöllisyys ovat kulkeneet alusta alkaen käsi-käin. (Saamelaiskäräjät, 2008.) Materiaalien luonnonmukaisuus on käsityöperinteelle ensiarvoista, jonka vuoksi materiaalit saadaan edelleenkin luonnosta (*Sámi Duodji*. s.a. b). Kuten saamelaiskulttuuri yleensäkin, niin myös saamenkäsityön erityispiirteet vaihtelevat alueittain (Magga 2018, 26–27).

Erilaiset puu-, luu-, sarvi-, nahka- ja tekstiilityöt edustavat vanhinta saamelaista käsityöperinnettä. Puusta valmistetaan muun muassa rekiä, veneitä, suksia ja monenlaisia käyttö- ja koriste esineitä, joissa saamelainen muotoilu pääsee parhaiten oikeuksiinsa. Luu- ja sarvitöissä käytetään materiaalina poron sarvien lisäksi lehmän ja hirven sarvia sekä muita luuston osia. Niistä valmistetaan tavallisesti lusikoita, veitsen kahvoja, tiuhtoja (nauhapirta), neulakoteloita ja nykyisin myös koruja. Sarvea yhdistellään myös moniin puuesineisiin. Saamelainen ornamenttiikka ja koristeellisuus ovat keränneet ylistystä tässä työmuodossa. Poron nahkasta on perinteisesti tehty lämpimiä talvivaatteita, kuten karvakenkiä, kintaita ja poronnahkaturkkeja eli peskejä. Vasan nahkasta ommellaan lakkeja. Käsitelystä ja parkatusta poron nahasta, eli sisnasta valmistetaan esimerkiksi laukkuja, kenkiä, tossuja ja nykyisin muun muassa kännykkäkoteloita. (Oktavuohta, s.a. b.)

Perinteisen duodji-taidon ja tiedon luonnollinen siirtyminen sukupolvelta toiselle on vaikeutunut erinäisten yhteiskunnallisten prosessien seurauksena (Saamelaiskäräjät 2020, 3). Saamelaisten kulttuurisen heräämisen yhteydessä 1970-luvulla, eri tahot ympäri Saamenmaata ryhtyivät elvyttämään perinteisiä käsityömenetelmiä. Suomen puolella tärkeä uranuurtaja on ollut vuonna 1975 perustettu Sámi Duodji-yhdistys. Elvytyksen myötä syntyi yhteispohjoismainen Sámi Duodji-tuotemerkki (ks. kuva 2), joka toimii ostajalle takeena aidosta saamenkäsityöstä. (Lehtola 2015a, 114; Oktavuohta, s.a. b.) Merkki auttaa tunnistamaan laadukkaan työn, jonka saamelainen henkilö on perinteisen tavan mukaisesti, perinteisistä materiaaleista valmistanut. Jokaiselle tuotteelle ei sitä kuitenkaan myönnetä. Esimerkiksi matkamuuistoiksi tarkoitettuja tuotteita ilman perinteistä käyttötarkoitusta ei nähdä tarpeelliseksi merkitä. (Sámi Duodji, s.a. b.)

Sámi Duodji-merkillä on tärkeä tehtävä saamenkäsityön laadun suoelijana, sillä kulttuurinen hyväksikäyttö on piinannut sitä jo pitkään. Hyväksikäytön lisäksi saamelaisten käsityöntekijöiden ongelmaksi on muodostunut Suomen korkea verotus. Liikevaihtovero on pitänyt duodjin hinnan hyvin korkealla, vaikuttaen negatiivisesti sen tuotantoon ja myyntiin. Samaan aikaan matkailumyymälät ympäri Lappia ovat myyneet aidoksi väitetyjä jäljitelmiä halpaan hintaan. (Lehtola 2015a, 184.)

Kuva 2. Sámi Duodji-merkki takaa aidon saamenkäsityön (Sámi Duodji, s.a. a)

2.3.3 Saamenpuku

Saamenpuku, pohjoissaameksi gákti, on saamelaisuuden näkyvin kulttuurinen tunnusmerkki. Sillä on valtava symbolinen merkitys kantajalleen. Se ilmentää henkilön identiteettiä ja pitää sisällään moninaisia viestejä, joita ulkopuoliset harvoin ymmärtävätkään. Saamenpuvusta voi lukea kantajan kotiseudun ja jopa suvun ja siviilisäädyn. (Saamelaiskäräjät, s.a. a.) Aikoinaan arkikäytössä ollut puku on nykyään lähinnä juhlavaate, jota käytetään merkkipäivien lisäksi muissa tärkeissä edustustilaisuuksissa, kuten konferensseissa ja kokouksissa. Nykyään pukuun sonnustaudutaan myös erilaisille saamelaisfestivaaleille, markkinoille ja taidetapahtumiin. (Samiduodji. s.a. c.) Elävänä kulttuurina, saamenpuku muuttuu jatkuvasti muun muassa muodin ja makuseikkojen mukaan. Puku on aina henkilö- ja sukukohtainen, eikä ulkopuolisten pukeutumista siihen katsota hyvällä. (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 362–363.)

Saamenpuvun osat vaihtelevat vuodenajan ja tilanteen mukaan. Perinteisiin talvivarusteisiin kuuluvat poronahkaiset karvakengät, villahuivi, naisilla vasannahasta valmistettu lämmin lakki ja miehillä vuorattu ja vierkinahalla koristeltu lakki. Metsään mentäessä ylle vedetään tuulenpitävä luhka (hupullinen viitta), säpäkkeet (poronkarvaiset säärystimet) ja koipisukat. Monikäyttöiset nahkahousut sopivat niin töihin kuin juhlaan. Kinttaat ja oman alueen koristelua mukailevat lapaset ovat myös osa pukua. Sekä miesten että naisten asuihin kuuluu lisäksi silkkihuivi, joka näkyy naisilla hartioille ja rinnuksille tavan mukaan kiinnitettynä. (Oktavuohta. s.a. d.)

Saamenpukujen mallit ja koristelut ovat erilaisia eri alueilla. Suomen puolella käytössä on viisi eri päämallia: Utsjoen, Inarin, Enontekiön, Vuotson ja kolttasaamelaisten puku. Puvuista näyttävien ja samalla tunnetuin on Enontekiön malli. Runsaskoristellun puvun tunnusomaiset piirteet ovat korkea lakki sekä hartioita ja helmaa koristavat leveät ja värikkäät nauhaketjut. Sotien jälkeisenä aikana rintakoristeet ja näyttävät vyöt ovat kasvaneet kiinteäksi osaksi pukua. (Lehtola 2015a, 15.) Koristelut vaihtelevat niin aikakauden muotivirtausten kuin käsityöntekijän ja käyttäjän mieltymysten mukaan. (Samiduodji, s.a. c.) Enontekiön puvun vastakohtana voidaan pitää Utsjoen mallia. Vaatimatoman ja yksinkertaisen puvun perinteisiä värejä ovat niin sanotut ”tunturivärit”, eli sininen, punainen ja keltainen. (Lehtola 2015a, 15; Tammela & Rasmus 5.2.2020.) Muista malleista poiketen, naisten puvun helma on rypyttetty. Inarin saamenpuvun värimaailma koostuu usein mustasta pohjakankaasta ja punaisesta, keltaisesta ja vihreästä koristeväristä. Vuotson pukumalli muistuttaa väriykseltään Inarin pukua, mutta erottuu siitä naisten koristeellisen lakin vuoksi. Lakki on koristeltu Enontekiön mallin tavoin värikkäillä nauhoilla, vaikkakin hillitymmin. Kolttasaamalainen malli erottuu muista puvuista näkyvimmin. Naisen puku muistuttaa karjalaisen naisen kansallispukua, kun taas miehen puvun voi selvästi nähdä kehittyneen muiden saamelaisryhmien pukumallien suuntaan. Helmikirjonnalla koristellut vyöt ja päähineet ovat ominaista kolttaperinnettä. (Oktavuohta.

s.a. d.) Muualta Saamenmaalta kadonnut sarvilakki on säilynyt kolttavaimon päähineenä tähän päivään saakka (Lehtola 2015a, 16).

Saamelaiskulttuurin hyväksikäyttö, erityisesti Lapin matkailubisneksen edistämiseksi, on herättänyt jo pitkään keskustelua. Kulttuurin näkyvimpänä symbolina, saamenpuku on menneinä vuosina ollut väärinkäytön keskiössä. (Saamelaiskäräjät 2018, 3.) Epäaitoon saamenpukuun ovat vuosien varrella pukeutuneet niin suomalaiset matkaoppaat ja turistit kuin missit ja urheilijat. Esimerkkejä on lukuisia. (Näkkäljärvi, 16.5.2016.) Vuonna 2016 kohun herätti Kiasmassa julkaistu Jenni Hiltusen Grind-videoteos, jossa esiintyvät naiset tanssivat ”feikkisaamenpuvut” päällä. Naisilla oli päässään saamelaismiesten neljäntuulenlakit, vaikka saamelaiskulttuurissa miesten ja naisten ei ole sopivaa sekoittaa asuja keskenään. (Ranta & Kanninen 2019, 456; Saamelaiskäräjät 2018, 19.) Vastareaktiona Hiltusen teokselle, saamelaistaiteilijat Marja Helander ja Outi Pieski avasivat mielipidekirjoituksessaan (9.5.2016), miksi saamenpuvun väärinkäyttö herättää tunteita: ”Symbolisesti puku kantaa sisällään vuosisataisen sorron ja halveksunnan jäljet. Suomalaiselle valtakulttuurille pukumme on kuitenkin usein vain värikäs koriste ja myynninedistämiskeino”. Ulkopuolisten tietämättömyys puvun sisäisistä merkityksistä ja samalla sen historiallinen kytkös ovat syitä miksi saamenpuvun väärinkäyttö loukkaa. Mielipiteeseen yhtyy myös Saamelaiskäräjät vuonna 2018 julkaisemallaan saamelaismatkailun eettisillä ohjeilla. Ohjeistuksessa todetaan, että saamelaiskulttuurin hyödyntäminen osana matkailua tulisi perustua saamelaisten hyväksyntään. (Saamelaiskäräjät 2018, 3.)

2.3.4 Vanha uskomusmaailma

Saamelaisesta muinaisuskosta on hankalaa hahmottaa ehjää kokonaiskuvaa, sillä se on saanut kristinuskosta vaikutteita jo varhaisista ajoista lähtien. Aktiivinen käännytystyö alkoi 1600-luvulla, jonka jäljiltä lähes kaikki tieto kansan vanhasta hengellisyydestä on dokumentoitu kristillisten lasien läpi. (Lehtola 2015a, 44; Seurujärvi-Kari ym. 2011, 208.) Se kuitenkin tiedetään, että saamelaisten esikristillinen uskomusmaailma oli vahvasti kietoutunut heidän kiertävän ja luonnonmukaisen elintapansa ympärille. Ravinto saatiin pääasiassa pyytämällä luonnosta, joten eläimillä oli erityinen asema vanhoissa uskomuksissa. (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 209.) Luonto nähtiin elävänä, pyhyyttä täynnä olevana elinympäristönä, jossa kaikilla elollisilla olennoilla oli sielu, niin eläimillä kuin kivilläkin (Ranta & Kanninen 2019, 127). Ihmisillä uskottiin olevan useita sieluja: ruumiintoimintoja ylläpitävä ruumiisielu, kehon ulkopuolella unessa tai transsitilassa liikkuva vapaasielu sekä haltijasielu, joka näyttäytyi ihmisen kaksoisolentona ja tunnettiin etiäisenä, eli enteenä henkilön saapumisesta (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 242). Uskomusten mukaan elollisuus ei suinkaan rajoittunut ihmisiin, eläimiin ja luontoon, vaan metsää asuttivat myös erilaiset uskomusolennot tai kanssaeläjät, kuten haltijat ja maahiset (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 238).

Selkein kuva saamelaisten alkuperäisestä maailmankäsityksestä on saatu runsas kuvitettujen noitarumpujen rumpukalvoilta. Nämä tiedolliset kartat ovat antaneet tietoa syklisesti luotavasta ja tuhoutuvasta kolmikerroksisesta maailmasta. Spirituaalisen maailman ylin osa oli jumalten maailma, keskimmaisessa elivät ihmiset ja alimmaisessa, eli alisessa olivat vainajat ja erilaiset myyttiset olennot. (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 211.) Noaidi, eli noita tai shamaani, oli saamelaisten hengellinen johtaja ja kunnioitettu yhteisön jäsen. Hänellä oli erityinen kyky vaeltaa vapaasielullaan maailmojen välillä ratkomassa ihmisten ongelmia. (Lehtola 2015a, 45.) Säilyneet tiedot viittaavat siihen, että sielunmatkat suuntasivat lähes poikkeuksetta tuonpuoleiseen, sillä alisen olennoilla näytti olevan ihmisille suurin merkitys. Matka sai alkunsa shamaanin langettua loveen, eli vaivuttua transsiin noitarummun avustuksella. Se taittui eläimen muodossa tai eläinhahmoisten apuhenkien opastamana, joina perinteisesti toimivat peura, kala, käärme ja lintu. Noidan keskeisin tehtävä oli sairaiden parantaminen, jonka hän toteutti hakemalla sairastuneen henkilön tuonpuoleiseen ryöstetyn sielun takaisin maanpäälliseen maailmaan. (Ranta & Kanninen 2019, 128–132.) Parantamisen lisäksi shamaanilta pyydettiin ennustuksia ja esimerkiksi metsästysonnea (Lehtola 2015a, 45). Tutkijat ovat ymmärtäneet, että vain mies pystyi olla noaidi ja taten oikeutettu käyttämään rumpua. Asia ei ole kuitenkaan täysin yksiselitteinen, sillä joitain merkkejä myös naisten osallisuudesta rumpun käyttöön on löytynyt. (Ranta & Kanninen 2019, 136.)

Seidat ovat saamelaisten pyhiä ja palvottuja luontopaikkoja. Perinteiset seitapaikat ovat olleet luonnonmuodostelmia, kuten kiviä, luolia, tuntureita tai lähteitä. (Ranta & Kanninen 2019, 125.)

Seidalta oli tavallista pyytää hyvää elinkeino-onnea vastalahjana uhrauksille, joista tyypillisiä olivat liha, kala ja poronsarvet. Muita syitä viedä uhrilahja seidalle, olivat toive saada tuonpuoleista voimaa ja vahvistaa yhteenkuuluvuutta, tai sitten jonkin väärinkäytöksen sovittelu. Rituaaliin kuului seidan valelu uhrieläimen rasvalla tai verellä. Suurin osa pyhistä luontopaikoista oli yksilö- tai perhekohtaista, mutta suurimmille seidoille, kuten Inarinjärven Ukonkivelle ja Pelkosenniemen Pyhänturille kokoontuivat koko siidan väki palvomaan. (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 222–225.)

Kirkon käännytystyön tavoitteena oli kitkeä saamelainen uskomusmaailma pois juuriaan myöten kristinuskon tieltä. Kaikki saamelaisten hengellisyydelle tärkeät perinteet ja tavat, kuten noitarummun käyttö, joikaaminen ja seitojen palvonta leimattiin pakanalliseksi ja sen varjolla kiellettiin. Seitoja tuhottiin ja noitarumpuja riistettiin Euroopan museoihin. Noitavainojen leviäminen Lapinmaille samoihin aikoihin tiesi noitainstituution loppua. Shamanismi korvautui kristillisin periaattein toimivalla tietäjälaitoksella, jossa tietäjän päätehtävänä olivat lähinnä kansanparannusmenetelmät, kuten ennustukset, verenseisauttaminen ja kuolleilta kysyminen. (Ranta & Kanninen 2019, 141; Seurujärvi-Kari ym. 2011, 253.)

Pakkokäännyttäminen väkivaltaa kaihtamatta, ei luonnollisesti onnistunut muuttamaan mielensisäisiä maailmankuvia ja vanhoja tapoja täydellisesti. Saamelaiset toteuttivat uskontoaan ainakin jossain määrin 1800-luvulle asti, salaa kristinuskolta piilossa. (Lehtola 2015a, 45.) Kahden kulttuurin yhteentörmäyksestä saamelaisille muodostui eräänlainen kaksoisidentiteetti. Se näkyi muun muassa tapana antaa lapselle kaksi nimeä: kirkon hyväksymä kristillinen nimi ja sukukirjana palveleva saamelainen nimi. Kirkkopäivinä aktivoitiin kristillinen identiteetti, kun taas kotona oltiin yhä oman perinteisen luonnonuskonnon harjoittajia. Lopulta 1800-luvulle tultaessa kirkon pyrkimykset löivät läpi ja saamelaisten vanhan yhteisöllisyyden pohja mureni. Modernisaation mukana saamelaiskulttuuri on lähentynyt valtakulttuurin kanssa. (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 267.) Tänä päivänä saamelaisliikkeen rinnalla vanhat hengellisyyden symbolit, kuten joikaaminen ja noitarummut ovat saaneet uuden merkityksen osana saamelaismusiikkia. (Ranta & Kanninen 2019, 141.)

2.3.5 Joikutraditio

Joiku on osa muinaista saamelaista kansanmusiikkia ja sen on uskottu olevan maailman alkuperäisimpiä laulumuotoja (Lehtola 2015a, 167). Joikujen laulutapa vaihtelee huomattavasti Saamenmaan eri alueilla. Suomen puolella voidaan tyylin mukaan erottaa kolme eri ryhmää, joista kullakin on joiusta oman kielinen nimitys: etelä- ja länsiosien saamelaiset kutsuvat joikuaan nimellä livde, itäsaamelaisista koltat nimellä leu´dd ja pohjoissaamelaiset nimellä luohiti. (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 328.) Kaikista tunnetuin kolmesta laulumuodosta on pohjoissaamelainen luohiti, jota luonnehtii uniikki vokalisointi, improvisointi, esiintyminen yksin ilman instrumentteja, täytesanojen käyttö sekä joiun kiinteä suhde ympäröivään kulttuuriin (Saamelaiskäräjät 2018, 10).

Perinteisellä luohdilla on aina kohde, joka joikataan. Kohteita voi olla monia, mutta yleisimpiä ovat henkilöjoiut. Ihmisen lisäksi myös paikan, eläimen, luonnon elementin tai melkein minkä tahansa aiheen voi joikata. (Oktavuolta, s.a. d.) Joiun aiheesta paljastetaan vain sen kohde, mutta ei tarkempaa sisältöä joikaajan ajatuksista tai kohteen kuvaamisesta. Sanat eivät ole keskiössä, vaan vastaukset löytyvät melodiasta ja joikaajan elekielestä. Henkilöjoiuissa eräs huomioon otettava seikka on joiun omistajuus. Joiku on aina sen henkilön omistama, josta se on tehty. Joiun vastaanottaminen nähdään eräänlaisena kunnianosoituksena, osoituksena ihmisarvosta ja yhteenkuuluvuuden merkinä. Itsestä tehtyä joikua ei kuitenkaan ole sopivaa joikata, sillä se liitetään itsekehuun. Vaikka joiku tyyppillisesti tehdään tarkoituksella tietylle henkilölle, voi sen saada myös suvulta perintönä. (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 303.)

Joiku sai uuden merkityksen saamelaisen identiteetin symbolina 1970-luvun vaihteessa nousseen assimilaation ja tasa-arvottomuuden vastarinnan jatkumona (Seurujärvi-Kari ym. 2011, 335). Tien raivaajana pidetään saamelaista taiteilija-aktivisti Nils-Aslak Valkeapäättä, joka herätti joiun henkiin

ennennäkemättömällä tavalla, yhdistäen sen moderneihin soittimiin ja myöhemmin jopa jazz musiikkiin. Hän vakiinnutti paikkansa joikuperinteen elvyttäjänä ja saamelaismusiikin uudistajana. Siitä lähtien joikua on yhdistelty ajan musiikkitrendeihin, kuten virsiin, poppiin, ja rap-musiikkiin. Valkeapään jalanjäljillä monet nykypäivän saamelaismuusikot hyödyntävät joikuperinnettä musiikissaan. (Oktavuohta, s.a. e.)

3 Alkuperäiskansamatkailu osana kestävää matkailua

Tämä luku keskittyy alkuperäiskansamatkailun ja kestävä matkailun käsitteisiin, tutustumalla aluksi niiden keskinäiseen suhteeseen. Ensimmäisessä alaluvussa keskitytään alkuperäiskansamatkailuun ja sen vaikutuksiin sitä harjoittaville yhteisöille. Tämän jälkeen määritellään kestävä matkailu, sen eri ulottuvuudet sekä esitellään Visit Finlandin kestävä matkailun periaatteet. Viimeisessä alaluvussa tutkitaan saamelaismatkailun historiaa ja nykytilannetta Suomen Lapissa. Luvussa esitellään Saamelaiskäräjien julkaisemat saamelaismatkailun eettiset ohjeet, perehdytään vuosia jatkuneeseen kulttuuriseen hyväksikäyttöön ja tutkaillaan saamelaisten osallisuutta omaa kulttuuriaan kaupallistavaan matkailutoimintaan.

Yhteisölähtöisten matkailukokemusten kysyntä ja suosio ovat viimeisten vuosikymmenten aikana kiihtyneet, tehden alkuperäiskansamatkailusta yhden nopeimmin kasvavista matkailun trendeistä (Jennings 2017, 3; Future Market Insights 2022). Koronapandemian jälkeen, matkailijat etsivät aidosti kestäviä kokemuksia ja ovat entistä kiinnostuneempia olemaan paikallisten yhteisöjen kanssa tekemisissä. Alkuperäiskansamatkailu edistää monin tavoin matkailun kestävä tulevaisuutta. Kasvavista vastuullisen matkailun trendeistä, ekoturismi, matkailu avarille luontoalueille ja niin sanottu hidas matkailu, jossa matkakohteen alueeseen ja kulttuuriin tutustutaan pintaa syvemmin, ovat kaikki alkuperäiskansamatkailun tunnusmerkkejä. (Conceição 24.11.2020.)

Kestävä matkailun ulottuvuuksista erityisesti sosiokulttuurisen kestävyden kytkös alkuperäiskansamatkailuun on merkittävä. Alkuperäiskansat ja heidän kulttuurinsa ovat alkuperäiskansamatkailussa tärkeässä roolissa ja tästä syystä sen on ensisijaisen tärkeää olla sosiokulttuurisesti kestävä. Koska matkailualueen paikalliset yhteisöt ovat erityisen alttiita matkailun vaikutuksille, on tärkeää, että heillä on mahdollisuus osallistua sen suunnitteluun. (Jaakkola & Grym, 9.6.2020.)

3.1 Alkuperäiskansamatkailu

Maailman väestöstä noin 450–500 miljoonaa ihmistä, yli yhdeksänkymmenen valtion alueella, kuuluvat johonkin alkuperäiskansaan. Reilu valtaosa maailman 7000 kielestä ovat alkuperäiskansojen puhumia. Vaikka alkuperäiskansojen rooli ainutlaatuisten kielten, kulttuurien ja tiedon säilyttäjinä on merkittävä, monien elämää värittää köyhyys, väheksyntä ja muut ihmisoikeusloukkaukset. (Yhdistyneet Kansakunnat 2021.) ILO:n heimo ja alkuperäiskansasopimuksen ensimmäisen artiklan mukaan alkuperäiskansalla tarkoitetaan itsenäisissä maissa asuvia kansoja, jotka ovat asuttaneet tiettyä aluetta ennen kolonisaatiota tai valtion perustamista, ja jotka ovat säilyttäneet ainakin osan omista sosiaalisista, taloudellisista, poliittisista ja kulttuurisista instituutioistaan. Lisäksi kansan oma identifikaatio määrittää, voidaanko heidät luokitella alkuperäiskansaksi. (ILO-sopimus nro. 169 1§.) Alkuperäiskansoista tunnetuimpia ovat Saamelaisten lisäksi muun muassa Lakotat Yhdysvalloissa,

Mayat Guatemalassa, Inuiitit maapallon arktisilla alueilla, Aboriginaalit Australiassa ja Maorit Uudessa-Seelannissa (Yhdistyneet Kansakunnat s.a.).

Alkuperäiskansojen uniikit kulttuurit ja perinteiset elämäntyylit ovat herättäneet matkailijoissa suurta kiinnostusta viimeisten vuosikymmenien aikana. Kulttuurimatkailun kysynnän kasvu on saanut alkuperäiskansat ympäri maailmaa aktivoitumaan ja ottamaan suuremman roolin osana matkailua. Lisääntyneen tietoisuuden seurauksena, alkuperäiskansojen aktiivinen toimijuus ja johtajuus matkailupalveluissa on noussut yhä useammalle matkailijalle jopa vetovoimaiseksi tekijäksi. (Indigenous Corporate Training 2019.)

Alkuperäiskansamatkailulla tarkoitetaan matkailua, jossa alkuperäiskansa itse toimii matkailupalveluiden aktiivisena järjestäjänä, ja on mukana päätöksenteossa alueella järjestettävästä matkailusta. Täten siihen kuuluu myös matkailu, joissa alkuperäiskansan kulttuuri ei ole ensisijainen vetovoimatekijä, kuten alkuperäiskansan edustajan järjestämät majoituspalvelut. Kokonaisvaltaisesta alkuperäiskansamatkailusta puhutaan silloin, kun alkuperäiskansa on osallisena päätöksenteossa, samalla kun heidän kulttuurinsa on matkailussa vahvasti esillä. Kulttuuria, yhtä alkuperäiskansamatkailun pääattraktiota, esitellään matkailijoille esimerkiksi erilaisissa esityksissä, festivaaleilla ja opastetuilla retkillä. Pelkkä kulttuurin näkyvyys ei kuitenkaan takaa matkailun olevan alkuperäiskansamatkailua, sillä harmillisen usein alkuperäiskansojen kulttuureja hyödyntävät myös niiden ulkopuolisten matkailutahot. (Kugapi & de Bernardi 2017, 70–72.)

Ekomatkailu on yksi alkuperäiskansojen alueella tyypillisesti harjoitettu ja alkuperäiskansoihin vaikuttava matkailun muoto. Se yhdistetään usein matkailuun, jonka keskiössä on luonto ja sen kunnioittaminen, mutta tämän lisäksi ekomatkailun tavoitteena on paikallisten yhteisöiden hyödyttäminen. Ekomatkailun tarjoamat moninaiset mahdollisuudet, kuten maa- ja metsätalouden kehittäminen, työllisyyden parantaminen ja sosiokulttuuriset motivaatiotekijät voivat houkutella alkuperäiskansojen jäseniä perustamaan siihen pohjautuvia yrityksiä. (Kugapi & de Bernardi 2017, 75.) Ekomatkailulla on kuitenkin myös kääntöpuolensa. Sen nimissä on tuhottu koteja ja alkuperäiskansoja on karkotettu kotiseuduiltaan. Edistääkseen aidosti kestäviä ekomatkailukohteita, ihmisten on tärkeää olla tietoisia myös sen negatiivisista vaikutuksista. (Jennings 2017, 4.)

3.1.1 Alkuperäiskansamatkailun positiivisia vaikutuksia

Pitkään jatkuneen kulttuurisen hyväksikäytön jälkeen, matkailun kestävämpi kehityssuunta tarjoaa valoisammat tulevaisuuden näkymät alkuperäiskansoille. Matkailun järjestäjinä ja päättäjinä, heillä on mahdollisuus tuoda kulttuurinsa esiin aidosti ja omilla ehdoillaan. (Kugapi & de Bernardi 2017, 74.) Vastuullisesti toteutettuna, alkuperäiskansamatkailulla on paljon potentiaalia parantaa alkuperäiskansojen elämänlaatua, ja sen ohessa suojella myös luontoa (UNWTO 2019, 2).

Alkuperäiskansamatkailun nähdään edistävän myönteistä vuorovaikutusta vierailijoiden ja paikallisyhteisöjen välillä, mikä puolestaan lisää kulttuurienvälistä tietoisuutta ja kunnioitusta. Se tarjoaa alueelle merkittäviä taloudellisia hyötyjä, tulonmuodostamisen ja työllistymismahdollisuuksien kautta ja auttaa paikallisen infrastruktuurin kehittämisessä. Lisääntyneen työllistymisen seurauksena, alkuperäiskansamatkailu lievittää köyhyyttä ja hillitsee muuttoliikettä maaseudulta, samalla kun yhteisöjen pääsy terveydenhuoltoon ja koulutukseen parantuu. Se tarjoaa yhteisöille mahdollisuuden vahvistaa kulttuuriaan ja suojella kulttuurilleen tärkeitä luonnonvaroja. Alkuperäiskansamatkailun on huomattu myös voimaannuttavan yhteisöjä, ja niiden sisällä erityisesti naisia ja nuoria. Alkuperäiskansojen edustajat ovat kokeneet matkailun parissa työskentelyn ja kulttuurinsa esittämisen osana sitä, voimistavan ylpeyden tunnettaan omasta kulttuuristaan ja yhteisöstään. Alkuperäiskansamatkailun kehitys kannustaa matkailutuotteiden monipuolistamiseen myös tulevaisuudessa. (UNWTO 2019, 2; Jennings 2017, 3; FSC Indigenous Foundation 2022.)

3.1.2 Alkuperäiskansamatkailuun liittyviä haasteita

Lukuisten positiivisten seurausten lisäksi, alkuperäiskansamatkailuun liittyy erinäisiä eettisiä, sosioekonomisia ja ihmisoikeudellisia huolenaiheita (UNWTO 2019, 2). Yksi keskeisimmistä kysymyksistä on tapa, miten alkuperäiskansat kulttuureineen esitetään turisteille. Stereotyyppinen länsimäinen käsitys näkee alkuperäiskansat ”jaloina villoina” ja romantisoituna jäänteinä menneisyydestä. Alkuperäiskansaan kuulumisen mielletään modernin nykypäivän vastakohtaksi. Näkemyksessä sivuutetaan täysin se, miten muiden kulttuurien tavoin myös alkuperäiskansojen kulttuurit ovat eläviä ja ajan mukana muuttuvia. Matkailijoiden halu nähdä ”aitoja ja autenttisia” alkuperäiskansoja voi olla ongelmallista. Nämä vääristyneet odotukset luovat alkuperäiskansoille suuria paineita ylläpitää länsimaisen käsityksen mukaista kuvaa itsestään. Tässä tullaan usein tilanteeseen, jossa alkuperäiskansat luovat itsestään turistien odotusten mukaisen kuvan, samalla menettäen ”aitouttaan”, eli juuri sitä mitä matkailijat kokemukselta odottavat. Haasteena on kulttuurikokemusten kehittäminen ja edistäminen ilman, että alkuperäiskansan kulttuuri muuttuu tai menettää aitouttaan. (Jennings 2017, 7-9.)

Muita alkuperäiskansamatkailuun kytkeytyviä haasteita ovat kulttuuriperinnön ja pyhienpaikkojen suojeleminen. Alkuperäiskansojen pyhiä paikkoja ympäri maailmaa on hyväksikäytetty matkailijoiden houkuttelemiseen. Tämä on pakottanut alkuperäiskansat järjestäytymään ja taistelemaan niiden suojelemisen puolesta. Turistien vieraileminen alkuperäiskansojen pyhillä paikoilla on ongelmallista ensinnäkin siksi, että niillä on usein äärimmäisen tärkeä merkitys alkuperäiskansoille, tarjoten elämälle tarkoitusta, moraalista ohjausta ja turvallisuuden tunnetta. Toiseksi siksi, että vierailijat ovat usein tietämättömiä näistä merkityksistä, mikä näkyy epäkunnioittavana ja välinpitämättö-

mänä käytöksenä. Pyhillä paikoilla järjestettävät uskonnolliset seremoniat vetävät turisteja erityisesti puoleensa ja ovat täten suuressa vaarassa joutua väärinkäytön kohteeksi. (Jennings 2017, 10.)

Maa- ja kulttuurioikeudet ovat keskeinen kiistanaihe monissa ajankohtaisissa alkuperäiskansojen ja matkailua koskevista keskusteluista. Alkuperäiskansojen huoli oikeuksistaan maihinsa on hyvin perusteltua, nimittäin erinäiset matkailuhankkeet ovat pakottaneet miljoonia heistä muuttamaan pois kotiseudultaan. Maiden hallitukset harvoin auttavat asiaa, vaan enemmänkin edesauttavat maa- ja kulttuurioikeuksien vaarantumista priorisoimalla kansantaloutensa niiden edelle. Vaikka on esimerkkejä alkuperäiskansoista, jotka ovat onnistuneet käyttämään matkailua alueidensa suojelun tukena, tällaiset tapaukset ovat harvinaisia. Maa- ja kulttuurioikeuksien kunnioitus nähdään yhtenä kestävä matkailun kriteerinä, sillä alkuperäiskansojen yhteys maihinsa on välttämätöntä, jotta he voivat toteuttaa perinteisiä elämäntapojaan ja ylläpitää kulttuuriaan. (Jennings 2017, 13.)

3.2 Kestävä matkailu

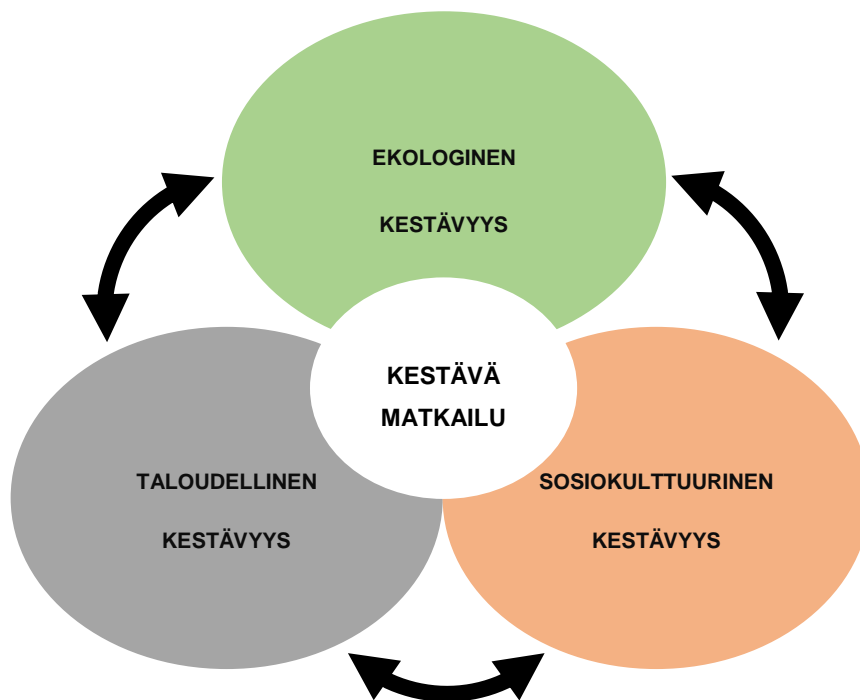
Ennen koronaviruspandemiaa matkailu kasvoi lähes yhtäjaksoisesti vuosikymmenien ajan, ja vuoteen 2019 mennessä siitä oli kehittynyt yksi maailman suurimmista ja nopeimmin kasvavista elinkeinoista. (World Economic Forum, 25.1.2022; Turunen 2010, 2.) Matkailun ja matkailijoiden räjähdysmäinen kasvu kiinnitti huomion sen negatiivisiin vaikutuksiin. Näin suurimääräisellä matkailulla on väistämättä vaikutusta luonnon-, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen ympäristöön. Tarve matkailukäytäntöjen muuttamiseen avasi keskustelun kestävästä matkailusta ja sen tärkeydestä. (Träskelin, Louekari, Oikarinen-Mäenpää, Tervo-Kankare 2018, 8-9.)

Pandemian myötä matkailun nousujohteinen kehitys katkesi. Vuonna 2020 kansainvälinen matkailu oli laskenut yli 70 prosenttia verrattuna edelliseen vuoteen ennen pandemiaa. (UNWTO 2020, 1.) Maailman matkailujärjestö UNWTO:n skenaario vuodelle 2023 luo kuitenkin toivoa matkailun elpymisestä. Sen mukaan kansainvälisten turistien määrä voi tänä vuonna joillakin alueilla nousta 80 – 95 prosenttiin koronaviruspandemiaa edeltävästä tasosta. (UNWTO 2023, 1.) Vaikka pandemiassa oli tuhoisat vaikutukset matkailualaan, se avasi myös silmiä matkailun haitoista ja toisaalta myös positiivisista seurauksista sen vähentyessä. Pandemia pakotti matkailualan nousemaan uudelleen esiin kestävämpänä, innovatiivisempänä ja rakentamaan kaiken paremmin takaisin. Matkailun elpymisen myötä myös kuluttajat ovat alkaneet pyrkiä entistä ympäristöystävällisempiin valintoihin ja huomioimaan matkojen vaikutukset ympäristöön ja paikallisiin yhteisöihin paremmin. (European Travel Commission 2022, 3.)

YK:n alaisen maailman matkailujärjestö UNWTO:n määritelmän mukaan kestävä matkailu on ”matkailua, joka ottaa huomioon sen nykyiset sekä tulevat taloudelliset, sosiaaliset ja ekologiset vaikutukset, keskittyen matkailijoiden, elinkeinon, ympäristön ja paikallisyhteisön tarpeisiin”. Se on sovellettavissa kaikkiin matkailun muotoihin kaiken tyyppisissä kohteissa. Kestävä matkailun kehittäminen edellyttää kaikkien asiaankuuluvien sidosryhmien yhteistyötä, sekä vahvaa poliittista johtajuutta, jotta laaja osallistuminen voidaan taata ja yhteisymmärrystä vahvistaa. Kestävää matkailua ei saavuteta hetkessä, vaan se on jatkuva prosessi. Siihen tähtääminen vaatii jatkuvaa vaikutusten seuranta ja erilaisia ehkäiseviä ja/tai korjaavia toimenpiteitä aina tarvittaessa. Tärkeitä kestävän matkailun periaatteita ovat myös korkean matkailijatytyväisyyden ylläpito, merkityksellisen kokemuksen varmistaminen ja matkailijoiden tietoisuuden kasvattaminen kestävyyskysymyksistä ja käytännöistä. (UNWTO 2005, 11-12.)

3.2.1 Kestävän matkailun ulottuvuudet

Kestävässä matkailussa voidaan erottaa kolme eri osa-aluetta (ks. kuva 3): ekologinen, sosiokulttuurinen ja taloudellinen (UNWTO 2005, 11). Usein ekologinen näkökulma nousee ensimmäisenä esiin, kun puhutaan kestävydestä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että sen muut osatekijät olisivat vähemmän merkityksellisiä, sillä keskeistä on sopivan tasapainon löytäminen näiden kolmen ulottuvuuden välille. (Träskelin ym. 2018, 10.) Huomioimalla samanaikaisesti kaikki kestävyysmuodot, voidaan varmistaa niiden pitkäkestoinen ja tasapainoinen kehitys (Turunen 2010, 3).

Kuva 3. Kestävän matkailun osa-alueet (mukaiillen UNWTO 2005, 11)

Ekologisella kestävyydellä tarkoitetaan ekosysteemien toimivuuden ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä sekä ihmisen toiminnan sopeuttamista pitkällä aikavälillä luonnon kapasiteettiin (Ympäristöministeriö 2023). Edellä mainittujen periaatteiden lisäksi, ekologisesti kestävälle matkailulle keskeistä on matkailun kehittämiseksi välttämättömien luonnonresurssien optimaalinen hyödyntäminen (UNWTO 2005, 11). Matkakohteissa joiden vetovoima ja tuotteet perustuvat luontoon, luonnonsuojelu ja massaturismin hillitseminen ovat välttämättömiä toimia. Jokainen yritys voi omalla toiminnallaan vaikuttaa haitallisten ympäristövaikutusten vähentämiseen ja tukea luonnon kestävästä käytöstä. Pienilläkin teoilla, kuten jätteiden lajittelemisella ja hävikin minimoimisella on merkitystä ympäristölle. Myös esimerkiksi paikallisten yritysten suosiminen vähentää ympäristön kuormitusta, kun kuljetuksista aiheutuvat päästöt vähenevät. Keskeisin esimerkki matkailun globaaleista ympäristövaikutuksista on lentämisestä aiheutuvat päästöt. Viipymällä pitempään kohteessa ja käyttämällä vaihtoehtoisia matkustusmuotoja, matkailijan on mahdollista vähentää liikkumisesta aiheutuvia päästöjä. Ekologiseen kestävyteen tähtäävän yrityksen olisi myös tärkeää viestiä ympäristöystävällisyydestä asiakkailleen ja kannustaa heitä sen mukaiseen toimintaan. (Träskelin ym. 2018, 17-18.)

Sosiokulttuurinen kestävyys pyrkii takaamaan hyvinvoinnin edellytysten jatkumisen sukupolvelta toiselle (Ympäristöministeriö 2023). Kestävän matkailun kentällä keskeiseksi kysymykseksi nousee matkailualan vaikutus kohteen paikallisyhteisöön. EHL Hospitality Business koulun apulaisprofessori tohtori Peter Vargan mukaan matkailualan laiminlyövä asenne paikallisia kulttuureja kohtaan on harmillisen yleistä. Matkailutoimijoiden näkökulmat omalla kotiseudullaan, erityisesti kehitysmaissa, tulisi ottaa kestävämmiin huomioon. (Venturini & Varga 2020.) Toteutuessaan, sosiokulttuurisesti kestävä matkailu kunnioittaa paikallisyhteisöjen sosiokulttuurista autenttisuutta, suojelee heidän rakennettua ja elävää kulttuuriperintöään sekä perinteisiä arvojaan. Lisäksi kestävä matkailu pyrkii edistämään kulttuurienvälistä ymmärrystä ja suvaitsevaisuutta. (UNWTO 2005, 11.) Tohtori Varga muistuttaa, että matkailutoimintaa olisi tärkeää kehittää siten, että se hyödyttää paikallisyhteisöjen ja toimijoiden lisäksi myös vierailijoita. Päästäkseen tällaiseen molempia osapuolia hyödyttävään harmoniaan, elämykset tulisi rakentaa laadukkaiksi, autenttisiksi ja kulttuurisesti rikkaiksi. (Venturini & Varga 2020.)

Taloudellinen kestävyys toimii yritystoiminnan perustana. Se perustuu sisällöltään ja laadultaan tasapainoiseen kasvuun, ilman ylikuluttamista tai huolta velkaantumisesta. (Ympäristöministeriö 2023.) Yksi matkailun merkittävistä ongelmista on matkailutulojen epätasainen jakautuminen rikkaiden ja köyhempien maiden välillä. Vauraat teollisuusmaat haalivat peräti 90 prosenttia matkailutuloista, samalla kun ympäristö- ja sosiaaliset ongelmat kasaantuvat eteläisen pallonpuoliskon köyhempiin maihin. (Turunen 2010, 28.) Taloudellisesti kestävä matkailu varmistaa, että yrityksen ta-

loudellinen toiminta on elinkelpoista ja pitkäaikaisesti kannattavaa, tuoden tasaisesti sosioekonomisia etuja kaikille sidosryhmille. Se pyrkii luomaan vakaita työllistymis- ja tulonhankintamahdollisuuksia, sosiaalipalveluita paikallisyhteisöille sekä lievittämään köyhyyttä. (UNWTO 2005, 11.)

3.2.2 Visit Finland – kestävän matkailun periaatteet

Visit Finland on Business Finlandin alaisuudessa toimiva yksikkö, jonka tehtävänä on edistää Suomen kiinnostavuutta kansainvälisenä matkakohteena, ja tukea matkailualueita ja alan yrityksiä kansainvälisille markkinoille tähtäävien matkailupalveluiden kehittämisessä ja markkinoinnissa. Kestävyys on keskeinen Visit Finlandin toimintaa ohjaava arvo, ja on täten näkyvässä osassa sen markkinointia. Visit Finlandin visiona on kehittää Suomesta johtava kestävän matkailun kohdemaata ja tiedostavan matkailijan ykkösvalinta. (Visit Finland s.a. a.)

Saavuttaakseen tulevaisuuden tavoitteensa, Visit Finland päivitti keväällä 2019, yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa, kansalliset kestävän matkailun periaatteet. Periaatteet on laadittu huomioiden myös kansainvälisessä keskustelussa esiin nousseet linjaukset. Visit Finland kannustaa julkaisemaan matkailutoimijoita pitämään periaatteet esillä toiminnassaan ja korostaa yhteisten päämäärien tärkeyttä. Kestävän matkailun periaatteet jakautuvat seuraaviin teemoihin (Visit Finland 2019):

- reilu yhteistyö
- huolehtiminen luonnosta
- kulttuuriperinnön kunnioittaminen
- hyvinvoinnin, ihmisoikeuksien ja tasa-arvon edistäminen
- paikallisen suosiminen
- panostaminen turvallisuuteen ja laatuun
- ilmasto vaikutusten huomioiminen
- avoin viestintä
- yritystoiminnan jatkuva kehittäminen
- sitoutuminen kestävän matkailun periaatteisiin.

Periaatteiden hahmottamista tukee Visit Finlandin vuonna 2018 laatimat kestävän matkailun kriteerit. Ekologiseen- sosiokulttuuriseen- ja taloudelliseen kestävyyskriteerit jaetut kriteerit auttavat yrityksiä omaksumaan kestäviä toimitapoja, joita sisällyttää jokapäiväiseen toimintaansa. (Visit Finland 2019.)

Ekologisen kestävyuden kriteereiksi Visit Finland on listannut: palveluiden tuottamisen ympäristöystävällisesti vahingoittamatta luontoa, myötävaikuttamisen luonnon monimuotoisuuden säilymiseen, ilmastonmuutoksen hillitsemisen ja ympäristöjärjestelmän käyttöönoton yrityksissä. Muita kestäviä toimenpiteitä ovat jätteiden lajittelu, kierrätys ja jätemäärän vähentäminen. Myös ruokahävikkiä, vedenkulutusta sekä energian ja fossiilisten polttoaineiden käyttöä yritysten on suositeltavaa vähentää. Toisaalta taas ympäristöystävällisiä puhdistusaineita ja luomu- ja kasvisruoan käyttöä on hyvä lisätä, ja samalla ottaa kiertotalouden käytännöt käyttöön. Henkilökunta on koulutettava ympäristötietoiseksi, jotta asiakkaille suunnattu vastuullisuusviestintä olisi laadukasta ja uskottavaa. (Visit Finland 2019.)

Sosiokulttuurisen kestävyuden kriteereihin sisältyvät: paikallisen kulttuuriperinnön suojeleminen ja elinvoimaisuuden tukeminen sekä totuudenmukaisuus sen hyödyntämisessä ja markkinoinnissa. Tärkeitä kriteereitä ovat myös paikallisväestön osallistaminen, työllistäminen ja yhteistyön rakentaminen. Kestävyyttä tavoitellessa, yhteistyökumppaneiksi on tärkeää valita samaa arvomaailmaa noudattavia toimijoita. Myös lähiruoan ja paikallisten tuotteiden ja palveluiden suosiminen vahvistavat yrityksen kestävyyttä. Matkailun on tärkeää olla hallittua ja toteutua luotujen rajojen sisällä, etteivät sen negatiiviset vaikutukset nousisi liian suuriksi. Perinteiset elinkeinot ja matkailun tarpeet täytyy saada onnistuneesti sovitettua yhteen. Tasa-arvon on hyvä olla yksi yrityksen toimintaa ohjaavista arvoista, ja näkyä erityisesti henkilöstön ja asiakkaiden välisissä kohtaamisissa. Vastuullisuusviestintä ja asiakkaan näkökulma ovat myös keskeisiä osatekijöitä matkailun sosiokulttuurisessa kestävyudessa. (Visit Finland 2019.)

Visit Finlandin laatimien kriteerien mukaan, taloudellisen kestävyuden edellytyksiä ovat paikallisten työllistäminen ja matkailusta muodostuvan tulon jääminen alueelle paikallisten yhteisöjen ja yksilöiden hyväksi ja sen jakautuminen heidän välillään tasaisesti. Ekologinen näkökulma tulee ottaa taloudellisissa investoinneissa huomioon, ja yritystoiminnan on oltava pitkäjänteistä ollakseen kestävä. Yritystoiminnan läpinäkyvyys on myös yksi taloudellisen kestävyuden indikaattoreista. (Visit Finland 2019.)

Vuodesta 2020 lähtien, yritysten on ollut mahdollista hakea Sustainable Travel Finland-merkkiä, suorittamalla Visit Finlandin kehittämän Sustainable Travel Finland-ohjelman. Ohjelma tarjoaa Suomessa sijaitseville matkailuyrityksille ja alueille konkreettisen kestävä kehittäminen työkalupakin, jonka myötä kestävien toimenpiteiden omaksuminen yrityksen tai alueen arkeen tulisi helpotua. Asiakkaille Sustainable Travel Finland-merkki toimii osoituksena siitä, että yritys on sitoutunut vastuulliseen toimintaan. Merkin on tähän mennessä saavuttanut yli kaksisataa yritystä ympäri Suomea. (Visit Finland s.a. b.)

3.3 Saamelaiset matkailutoimijoina

Saamelaiskulttuurin esittäminen osana matkailua on ollut Suomessa jo vuosikymmenien ajan saamelaisyhteisön ulkopuolisten toimijoiden käsissä. Asetelma on herättänyt paljon keskustelua ja ollut hyvin ongelmallinen saamelaisille ja heidän kulttuurilleen. (Saamelaiskäräjät 2018, 3.) Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutin julkaisun mukaan kehitystä parempaan on kuitenkin havaittavissa; saamelaisyrittäjien määrä matkailualalla on lähtenyt kasvuun ja saamelaiskulttuurin hyväksikäyttö matkailussa on vähentynyt. (Kugapi, Höckert, Lüthje, Mazzullo & Saari 2019, 8.)

Saamelaismatkailulla tarkoitetaan matkailua, jossa saamelaiskulttuurin elementtejä hyödyntäen tuotetaan matkailupalveluita ja tarjotaan niitä liiketoiminnallisin perustein. Sen voi matkailuelinkeinon harjoittajan mukaan jakaa kahteen osaan: saamelaisuuteen perustuvaan matkailuun, jossa matkailun harjoittajina toimivat saamelaisyhteisön edustajat, ja saamelaisuutta hyväksikäyttävään matkailuun, jossa elinkeinon harjoittajat tulevat saamelaisyhteisön ulkopuolelta. Jälkimmäiselle saamelaismatkailun muodolle on olennaista saamelaiskulttuurin hyväksikäyttö, ilman todellista yhteyttä saamelaisyhteisöön tai syvempää kulttuurin ymmärrystä. (Saamelaiskäräjät 2018, 33.)

Kun tiettyyn kulttuurin kuulumaton henkilö tuo palvelussaan esiin tämän kulttuurin elementtejä, vaarana ovat vääristyneet representaatiot. Saamelaisuutta hyväksikäyttävän matkailun keskeiseksi ongelmaksi on muodostunut virheellisen ja primitivisoidun saamelaiskuvan levittäminen. Väärän tiedon julkinen levittäminen loukkaa saamelaisyhteisöä, sekä vaikuttaa haitallisesti heidän kulttuurilliseen ja yhteisölliseen elinvoimaisuuteensa. (Saamelaiskäräjät 2018, 3.) Vuoden 2018 syyskuussa Suomen Saamelaiskäräjät ottivat konkreettisen askeleen kohti kestävämpää matkailua ja julkaisivat vastuullisen ja eettisesti kestävän saamelaismatkailun toimintaperiaatteet. Ensisijaisesti saamelaisyhteisön ulkopuolisille matkailutoimijoille suunnattujen toimintaperiaatteiden tavoitteena on kitkeä saamelaisuutta hyväksikäyttävä matkailu ja pysäyttää sen kautta leviävä virheellinen tieto saamelaisista. (Saamelaiskäräjät 2018, 5.) Vastuullisen ja eettisesti kestävän saamelaismatkailun toimintaperiaatteet ovat seuraavat:

1. Saamelaisen kulttuuriperinnön arvon ja rikkauden tunnustaminen ja kunnioittaminen
2. Saamelaisen kulttuuriperinnön suojeleminen ja sen ylläpitäminen elinvoimaisena tuleville sukupolville
3. Kaikkia osapuolia hyödyttävä yhteisymmärrys ja yhteistyö
4. Saamelaismatkailussa esiintyvät ongelmakohdat ja niiden huomioiminen ja korjaaminen
5. Saamelaismatkailun positiiviset vaikutukset saamelaisväestöön, heidän kulttuuriinsa sekä ympäristöön
6. Saamelaismatkailun vastuullinen ja eettisesti kestävä markkinointi ja matkailuviestintä

7. Korkealaatuiset matkustajakokemukset – laadunvarmistus. (Saamelaiskäräjät 2018, 7-22.)

Saamelaismatkailun tulevaisuuden visiossa toimintaperiaatteita noudatetaan ja saamelaisilla on yksinoikeus kulttuurinsa tuotteistamiseen. Saamelaismatkailupalvelut ovat saamelaisuuteen perustuvaa matkailua, vahvistaen saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta. Uutena elinkeinona se tukee perinteisten elinkeinojen rinnalla niiden kannattavuutta, ja edistää työllisyyttä paikallisesti. Saamelaisuuteen perustuva matkailu levittää totuudenmukaista saamelaiskuvaa ympäri maailmaa. Sen tukena toimii saamelaismatkailun neuvontakeskus, josta eri toimijat saavat saamelaismatkailuun ja saamelaiskulttuurin hyödyntämiseen liittyvää ohjeistusta sekä totuudenmukaista tietoa saamelaisuudesta ja eettisesti kestävästä saamelaisista matkailutoimijoista. Toivotussa tulevaisuudennäkömässä saamelaisten kotiseutualueen luontoa kunnioitetaan, ja alueelle suuntautuva matkailu on haluttua. Maankäyttö on yhteen sovitettu matkailun kanssa onnistuneesti, niin että saamelaisten oikeudet ja kulttuuri huomioidaan ja niitä kunnioitetaan. Saamelaisuutta hyväksikäyttävä matkailu on loppunut, ja saamelaiset ja saamelaiskulttuuri ovat aktiivisessa, oman arvomaailman mukaisessa roolissa matkailussa. (Saamelaiskäräjät 2018, 6-7.)

Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutin Lapin matkailun kulttuurisensitiivisyyttä kartoittavassa raportissa todetaan, että Saamelaiskäräjien eettinen ohjeistus saamelaismatkailuun tarjoaa kaivatua kehitystä tilanteeseen, jossa saamelaisten omistamia matkailuyrityksiä ei Suomessa tois-
taiseksi ole kovin paljon (Kugapi ym. 2019, 27). Tutkimus selvitti, että saamelaisten kulttuurielä-
menttien hyväksikäyttö ei-saamelaisten yritysten markkinoinnissa on vähentynyt, vaikkakin sitä yhä
esiintyy (Kugapi ym. 2019, 13). Suunta on kuitenkin oikea ja yhä useammat matkailuyrittäjät pitävät
kestävän ja vastuullisen matkailun toimintaperiaatteita tärkeinä. Asenteen muuttuminen näkyy
myös lisääntyneessä yhteistyössä. Saamelaisyhteisön ulkopuoliset matkailuyrittäjät hankkivat yhä
useammin saamelaiskulttuuriin perustuvia palveluita suoraan saamelaisilta yrittäjiltä sen sijaan,
että yrittäisivät tarjota niitä itse. (Kugapi ym. 2019, 33.)

Kasvussa oleva saamelaisuuteen perustuva matkailu tarjoaa kokemuksia laidasta laitaan. Saame-
laiset matkailuyrittäjät harjoittavat näkyvimmin porotilamatkailua, elämysretkiä, ja kulttuuriohjelmaa
sekä toimivat majoitusalueilla. Majoituspalvelut vaihtelevat tunnelmallisista mökkimajoituksista nyky-
aikaisiin hotelleihin. Lapin kulttuurisensitiivisen matkailun tutkimuksessa useat haastateltavat yhtyi-
vät ajatukseen yhteisen saamelaismatkailu merkin kehittämisestä. Merkki takaisi matkailijoille saa-
melaista alkuperää olevan ja saamelaiskulttuureja kunnioittavan palvelun. Esiin nousee kuitenkin
kysymys siitä, kuka on saamelainen ja kuka ei. Kaikki itsensä saamelaisiksi kokevat eivät ole saa-
neet virallista saamelaisstatusta ja tämä aiheuttaa haasteita. (Kugapi ym. 2019, 33.)

4 Tutkimusmenetelmät ja toteutus

Tässä luvussa esitellään työssä käytetyt tutkimusmenetelmät, sekä niiden valintaan johtaneet syyt. Luvussa perehdytään tutkimuksen toteutukseen ja kuvataan tutkimusprosessin kulkua, kuten aineiston keräämistä, analysointia ja sen aikana esiin nousseita ongelmia.

Tämän tutkimuksellisen opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää saamelaisten kotiseutualueen kunnissa asuvien ihmisten näkemysten pohjalta, millainen on saamelaisuuteen perustuvan matkailun nykytilanne ja minkälaisia kehittämistarpeita siinä on. Tutkimustulosten tarkoituksena oli toimia ajankohtaisena tiedonlähteenä saamelaismatkailun kehittämisen tarpeisiin, sekä kannustaa matkailijoita ja saamelaisyhteisön ulkopuolisia matkailuyrittäjiä vastuullisiin valintoihin. Tutkimuksella pyrittiin ratkomaan seuraavia ongelmia: 1) mitä tarkoitetaan alkuperäiskansamatkailulla ja erityisesti saamelaismatkailulla, 2) millainen on kestävän matkailun ja alkuperäiskansamatkailun välinen suhde, 3) millainen on saamelaismatkailun nykytila Suomen Lapissa, 4) Kuinka tärkeäksi saamelaisalueen asukkaat kokevat saamelaiskulttuurin vastuullisen käytön matkailussa ja 5) millaisia kehittämistarpeita kestävässä saamelaismatkailussa on.

Vastauksia tutkimuskysymyksiin etsittiin standardoidulla kyselylomakkeella, joka on kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän yleisin aineistonkeruumenetelmä (Heikkilä 2014, 8). Kyselylomakkeeseen nähtiin tarpeelliseksi sisällyttää niin määrällistä, kuin laadullista tietoa kerääviä kysymyksiä, jotta tutkittavasta aiheesta saataisiin mahdollisimman laaja, mutta yksityiskohtia sisältävä käsitys.

Kvantitatiivinen, eli määrällinen tutkimus tarkoittaa tutkimusta, joka perustuu kohteen kuvaamiseen ja tulkitsemiseen tilastojen ja numeerisen tiedon avulla. Standardoidulla kyselylomakkeella määrällistä tietoa kerätään strukturoiduilla kysymyksillä, joissa vastaus valitaan valmiiden, yleensä toisensa poissulkevien vastausvaihtoehtojen väliltä. (Heikkilä 2014, 8; Helsingin Yliopisto s.a.) Kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä antaa yleisen kuvan tutkittavien ominaisuuksien välisistä suhteista ja eroista. Se vastaa kysymyksiin: kuinka paljon, kuinka moni ja kuinka usein. (Vilka 2007, 13–14.) Jotta perusjoukon, eli tutkimuksen kohteena olevan ryhmän mielipiteitä, asenteita tai kokemuksia voitaisiin yleistää, sen on oltava riittävän suuri ja edustava (Vilka 2007, 17; Heikkilä 2014, 8). Määrällisten tutkimustulosten havainnoinnissa, tekstin tukena käytetään tyypillisesti taulukoita, kuvioita ja tunnuslukuja (Vilka 2007, 135). Yhdistämällä määrällinen tutkimus laadulliseen tutkimusmenetelmään, numeroille saadaan syvällisempi merkitys. Nämä kaksi menetelmää tukevat ja täydentävät toisiaan. (SurveyMonkey 2023a.)

Laadullinen, eli kvalitatiivinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkittavaa kohdetta syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti. Toisin kuin määrällisessä menetelmässä, sen tarkoituksena ei ole käyttää kerättyä

aineistoa ennustamiseen tai mittaamiseen, vaan kohteen kuvailemiseen. Laadullisessa tutkimuksessa keskeisen tärkeää on aineiston laatu, ja tämän vuoksi tutkittavan ihmisjoukon tulee olla selvästi pienempi kuin määrällisessä tutkimuksessa. Henkilöitä tutkitaan perusteellisesti selvittämällä esimerkiksi heidän motivaatioitaan, ajattelutapojaan ja asenteitaan joltain määrättyä asiaa kohtaan. Laadullista tietoa voidaan kerätä monin eri tavoin, kuten haastatteluilla, tapaustutkimuksilla, havainnoivilla tutkimuksilla ja jopa kyselytutkimuksella. Kyselytutkimuksessa laadukasta tietoa tuottavat avoimet tekstiruudut, joihin vastaajat pääsevät vapaasti purkamaan ajatuksiaan käsiteltävästä aiheesta. (Surveymonkey 2023a; Surveymonkey 2023b.) Tutkimuksen tulokset esitetään usein suorina lainauksina aineistosta, joko käsitekartan muodossa tai teema-alueisiin jaettuna (Aira 2005).

Tutkimusmenetelmäksi valittiin pääosin kvantitatiivinen tutkimus, koska se osoittautui parhaaksi tavaksi kartoittaa suuren ihmisjoukon mielipiteitä ja näkemyksiä. Vastaajien näkemyksistä haluttiin löytää myös yhdenmukaisuuksia ja eroavaisuuksia, johon määrällinen menetelmä sopi parhaiten.

4.1 Kyselylomakkeen laatiminen

Kyselytutkimus on useimmiten määrällistä tutkimusta, mutta soveltuu myös laadullisen aineiston keräämiseen (Vehkalahti 2014, 13; Surveymonkey 2023b). Kyselytutkimuksessa tiedon mittaajana toimii kyselylomake, jossa tutkimukseen valitulta ihmisjoukolta kysytään vastauksia samoihin kysymyksiin (Vehkalahti 2014, 20; Voxco 2021.) Kyselylomakkeen avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto tehokkaasti ja suhteellisen helposti. Kohderyhmälle on mahdollista esittää monia kysymyksiä, etenkin jos vastausvaihtoehdot ovat valmiina. Menetelmässä vastaan tulevia haasteita voivat olla kysymysten väärinymmärrys, vastaajien epärehellisyys ja huolimattomuus. Jos kysely on turhan pitkä, tutkimuksen aihe on vastaajalle vieras, eikä herätä erityistä kiinnostusta, ongelmaksi saattaa muodostua myös vastaamattomuus. Toisaalta, jos vastaajiksi on valittu aiheeseen aidosti perehtyneitä henkilöitä, voi vastausprosentti nousta korkeaksikin. (Palmati 2012.)

Kyselyn muoto vaihtelee tutkimuksen tarkoituksen ja kohderyhmän mukaan. Se voi olla joko kontrolloitu kysely, tai sitten posti- tai verkkokysely. Kontrolloitu muoto eroaa kahdesta jälkimmäisestä siinä, että tutkija on itse ”paikan päällä” esimerkiksi jakamassa lomakkeet vastaajille ja antamassa keskeistä tietoa tutkimuksesta. Postikyselyssä kyselylomake lähetetään tutkittaville postitse, sisältäen vastausohjeet sen itsenäiseen täyttämiseen. Sen ehdottomina etuina ovat kyselyn maantieteellinen riippumattomuus ja joustava osallistumisaika. (Palmati 2012.) Tämän päivän suosituin kyselymuoto, eli verkko-, tai internetkysely toteutetaan muutoin postikyselyn tavoin, mutta nimensä mukaisesti lomake lähetetään vastaajille verkossa. Verrattuna perinteiseen kynä ja paperi -yhdistelmään, verkkokyselyt säästävät paljon aikaa, vaivaa ja rahaa. Tiedon kerääminen ja myöhemmin

sen analysointi on paljon nopeampaa yhden ja saman verkkojärjestelmän sisällä. Se on vaihtoehtona myös halvempi, kun rahaa ei tarvitse käyttää postikuluihin. (Voxco 2021.) Muun muassa näistä syistä tämän tutkimuksen tiedonkeruumenetelmäksi valittiin verkkokysely. Kyselytutkimuksen todettiin palvelevan loistavasti tutkimuksen tarkoitusta, eli kartoittaa laajan ihmisjoukon näkemyksiä ja mielipiteitä tutkittavasta aiheesta.

Sähköinen kyselylomake luotiin Webropol-kyselytyökalulla, jonka käytön Haaga-Helia mahdollisti. Kyselylomaketta suunniteltaessa pidettiin silmällä opinnäytetyön tutkimusongelmia, jotta se saataisiin vastaamaan niihin. Kysymykset suunniteltiin mahdollisimman huolellisesti, sillä ne luovat perustan kyselyn onnistumiselle (Vehkalahti 2014). Kyselyä laatiessa on tärkeää pitää mielessä, etteivät vastaajat ole välttämättä yhtä perehtyneitä tutkittavaan aiheeseen kuin kyselyn tekijä itse on (Helsingin Yliopisto s.a.). Tämän vuoksi kysymykset muotoiltiin kielellisesti mahdollisimman selkeiksi ja yksinkertaisiksi, sekä myös kohtuomittaisiksi. Ennen kyselyn julkaisemista, sen helppotajuisuus varmistettiin vielä opinnäytetyön ohjaajalta sekä testattiin muutamalla aiheeseen perehtymättömällä henkilöllä. Kysely haluttiin pitää tiiviinä pakettina, sillä ylipitkä kysely voi vähentää vastaajien halua vastata (KvantiMOTV 2010). Lopullinen kyselylomake koostui yhteensä kahdestoista kysymyksestä, ja sen vastaamisajaksi arvioitiin noin kymmenen minuuttia. Kyselylomake löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 1.

Kyselylomakkeen kysymyksistä valtaosa, kattaen yhdeksän kysymystä, olivat strukturoituja, ja loput kolme avoimia kysymyksiä. Suljetut kysymykset koostuivat erilaisista Webropolin tarjoamista kysymystyypeistä: kuudesta perinteisestä monivalintakysymyksestä ja kolmesta erityyppisestä asteikosta, joihin kuuluivat yksi matriisi ja kaksi liukukytkintä. Monivalintakysymykset, lukuun ottamatta yhtä, olivat yhden vastauksen kysymyksiä, joissa vastaaja sai valita ennalta laadituista vaihtoehdoista vain yhden. Monivalintakysymyksiä suosittiin, sillä ne tekevät kyselyyn vastaamisen helpommaksi vastaajalle, sekä tuottavat helposti analysoitavaa tietoa. (Vehkalahti 2014, 25). Muutama asteikkokysymys sisällytettiin kyselylomakkeeseen niiden näppäryyden vuoksi, sekä tehdäkseen siitä visuaalisesti miellyttävän ja viihdyttävän kokemuksen vastaajalle. Vaikka suljetut osiot ovat kyselytutkimuksessa tyypillisimpiä, niin myös avoimia tarvitaan (Vehkalahti 2014, 25). Muutama avoin kysymys nähtiin tarpeelliseksi lisätä kyselyyn, sillä tutkimuksen tavoitteiden kannalta oli merkittävää kuulla vastaajien omia näkemyksiä, ja saada tietoa myös pintaa syvemältä.

4.2 Tutkimusprosessin kuvaus

Vastaajia kyselyyn kerättiin saamelaisten kotiseutualueen kuntien Facebook-ryhmistä. Facebook valikoitui aineistonkeruun alustaksi, koska tavoitteena oli saada kerättyä vähintään sata vastaajaa, tehokkaasti ja nopealla aikataululla. Linkki kyselyyn lähetettiin seuraaviin ryhmiin: Inarin kansalais-

kanava, Inarin ilmoituskanava, Sodankylän kansalaiskanava, Enontekiön kuntalaiskanava ja Utsjoki. Ryhmät valittiin sen perusteella, että niiden toiminta perustui jäsenten omiin julkaisuihin, ja täten myös opinnäytetyön tekijä pystyi jakamaan kyselyä ryhmissä. Kysely päädyttiin julkaisemaan kahdessa Inarin alueen kanavassa, koska Saamenmaan kunnista saamelaismatkailu keskittyy eniten Inariin. Oletuksena oli, että Inarin kunnan asukkailla olisi syvällisimpiä näkemyksiä saamelaismatkailun nykytilasta, mahdollisuuksista ja haasteista.

Kysely julkaistiin Facebook-ryhmissä 13.4.2023, viikolla 15. Ensimmäiset kolme päivää vastauksia tuli nopeaan tahtiin, jonka jälkeen vauhti hidastui ja lopulta pysähtyi niin, että 12 vastausta sadasta jäi uupumaan. Toivotun vastaajamäärän saavuttamiseksi, kysely lähetettiin vielä sähköpostilla 15:sta saamelaiselle matkailuyrittäjälle, sekä Whatsappin kautta muutamalle alueella asuvalle opinnäytetyön laatijan tutulle. Kymmenentenä päivänä kyselyn julkaisemisesta, sadan vastaajan tavoite saavutettiin, jolloin kysely suljettiin, ja tulosten analysointi voitiin aloittaa.

Suurin tutkimusprosessin aikana vastaan tullut ongelma oli tilanne, jossa tiedonkeruumenetelmä jouduttiin vaihtamaan kesken prosessin. Alkuperäisen suunnitelman mukaan, tutkimus oli tarkoitus toteuttaa haastattelemalla saamelaisia matkailuyrittäjiä. Sopivien haastateltavien löytäminen osoittautui kuitenkin haasteelliseksi, saamelaisyrittäjien vähäisyyden ja oletettavasti heidän ajanpuutteensa vuoksi, sillä Lapin matkailusesonki oli juuri kiireisimmillään. Taustalla saattoi olla muitakin syitä, esimerkiksi kynnys osallistua haastatteluun tai mielenkiinnon puute tutkimuksen aihetta kohtaan. Vaikka haastattelukysymykset oli laadittu jo valmiiksi haastatteluja varten, niin tutkimusmetodin vaihtaminen tuntui parhaalta vaihtoehdolta, jotta opinnäytetyöprosessi pääsisi taas etenemään. Tiedonkeruumenetelmän vaihtaminen haastatteluista sähköiseen kyselyyn johti siihen, että opinnäytetyön tekijä myöhästyi itsellensä asettamista aikataulutavoitteista.

Tulosten visualisointi tapahtui Webropolissa, eli samalla alustalla jolla kysely luotiin. Webropol loi tulosten pohjalta visuaaliset taulukot ja kuviot automaattisesti, joita jälkeenpäin muokattiin raporttiin parhaiten sopiviksi. Ryhmien vastauksia analysoitiin ja vertailtiin ristiintaulukoinnin avulla. Ristiintaulukointia hyödyntäen selvitettiin kotikuntien ja etnisten ryhmien mukaan jakautuneiden vastaajien näkemyseroja ja yhtäläisyyksiä. Raportissa on otettu huomioon, että visuaalinen ja sanallinen tukevat toisiaan: jotta tutkimuksen tulokset eivät olisi pelkkiä numeroita, ja niiden sisältö tulisi raportin lukijalle ymmärretyksi, tulokset on esitetty jokaisen taulukon ja kuvion kohdalla myös sanallisesti. Avoimet kysymykset eivät ole poikkeus, vaan myös niiden kohdalla vastauksista poimittuja suoria lainauksia tukee sanallinen selitys. Yhden avoimen kysymyksen tuloksista koottiin käsittekartta Microsoft Wordilla, tarkoituksena luoda tulosten esittelyyn visuaalista vaihtelua, sekä helpottaa lukijaa kokonaisuuden hahmottamisessa.

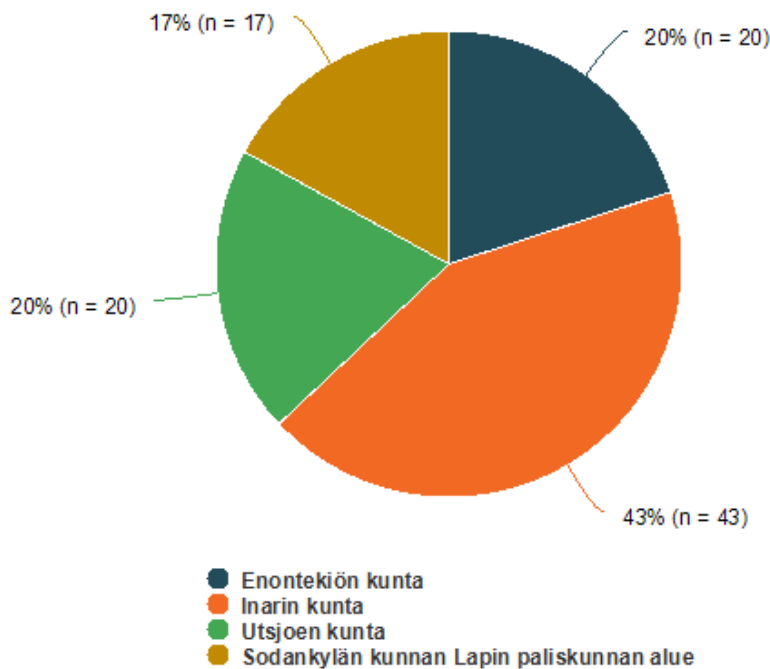
5 Tutkimuksen tulokset

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen tulokset. Tuloksia visualisoidaan erilaisten kuvioiden ja taulukoiden avulla, kvantitatiiviselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan. Muutaman avoimen kysymyksen kohdalla, tulokset on esitetty suorina lainauksina aineistosta.

5.1 Taustatiedot

Kyselyyn vastasi 100 henkilöä aikavälillä 13.4.2023 – 22.4.2023. Vastausaika oli kymmenen päivää, jonka jälkeen kyselylinkki suljettiin. Kyselyn kolme ensimmäistä kysymystä kartoittivat vastaajien taustatietoja.

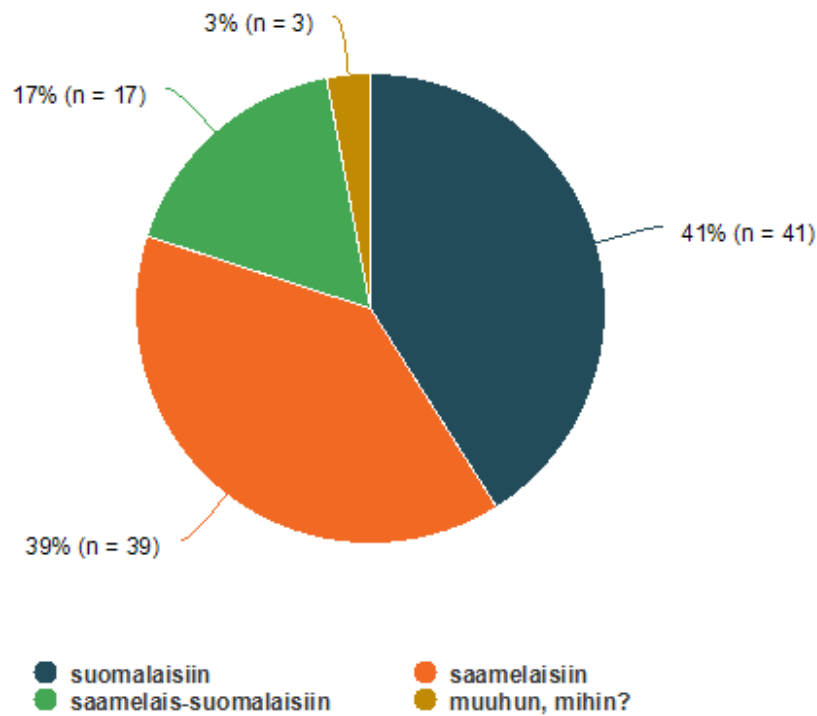
Kuvassa 4. on esitetty vastaajien jakautuminen kotikuntien mukaan. 43 prosenttia kyselyn vastaajista, eli reilu valtaosa, asui Inarin kunnassa. Utsjokelaisia ja Enontekiöläisiä vastaajia oli kumpaaikin 20 prosenttia. Vastaajista 17 prosenttia edusti Sodankylän kunnan Lapin paliskunnan aluetta.

Kuva 4. Vastaajien kotikunnat (n=100)

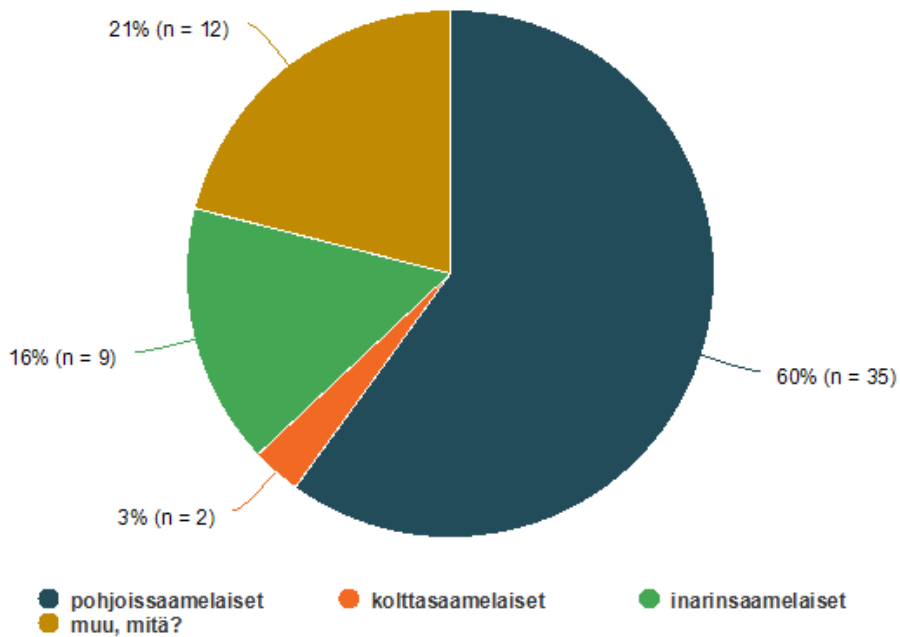
Kuvasta 5. ilmenee etniset ryhmät joihin vastaajat kokivat kuuluvansa. Vastaajista 41 prosenttia identifioitui suomalaisiksi ja lähes yhtä moni, 39 prosenttia, saamelaisiksi. Vastausvaihtoehdon ”muuhun, mihin” valitsivat kolme prosenttia vastaajista. Sen avoimessa tekstiruudussa kaikki kolme vastaajaa kertoivat kuuluvansa metsäsaamelaisiin. Koska nämä kolme metsäsaamelaisiksi identifi-

oitunutta vastaajaa lasketaan tässä tutkimuksessa saamelaisiksi, voidaan todeta, että kyselyn vastaajista saamelaisia olikin 42 prosenttia. Saamelais-suomalaisiksi kokivat itsensä 17 prosenttia vastaajista.

Kuva 5. Etniset ryhmät joihin vastaajat identifioivat itsensä (n=100)

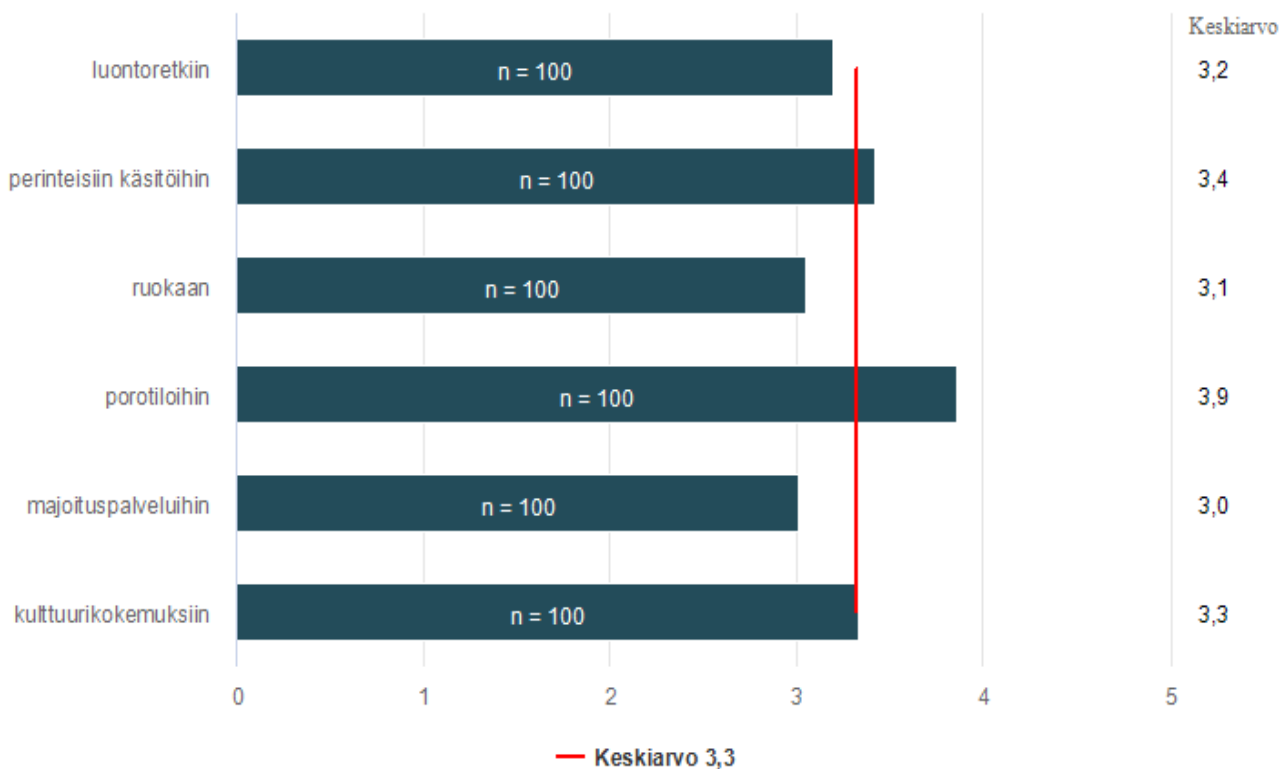
Kuva 6. esittää saamelaiseksi identifioituneiden vastaajien edustamat saamelaisryhmät. Saamelaisista vastaajista 60 prosentin valtaosa edusti pohjoissaamelaisia. 21 prosenttia vastaajista valitsivat vaihtoehdon ”muu, mitä?”. Metsäsaamelainen ryhmä toistui vastauksissa viisi kertaa, ja porosaamelainen kerran. Lopuissa avoimen tekstiruudun vastauksissa kerrottiin perheessä olevan kahta eri saamelaisryhmää. Yksi edusti keminsaamelaisia ja pohjoissaamelaisia, toinen inarinsaamelaisia ja kolttasaamelaisia, ja kahdella vastaajista oli niin pohjoissaamelaisia kuin inarinsaamelaisia juuria. Inarinsaamelaiseen ryhmään kuuluivat 16 prosenttia vastaajista, ja kolttasaamelaiseen vain kolme prosenttia.

Kuva 6. Saamelaisten vastaajien edustamat saamelaisryhmät (n=100)

5.2 Saamelaisuuteen perustuva matkailu

Taustakysymysten jälkeen selvitettiin millaista saamelaisuuteen perustuva matkailu on ja mihin se keskittyy. Kysymyksessä 4. esitettiin kuusi eri elementtiä, jotka vastaajan tuli arvioida asteikolla 1 – 5, sen perusteella miten paljon saamelaisuuteen perustuva matkailu niihin painottuu. Kuten kuvasta 7. näkee, elementit jakautuivat luontoretkiin, perinteisiin käsitöihin, ruokaan, porotiloihin, majoituspalveluihin ja kulttuurikokemuksiin. Vastausten keskiarvojen mukaan kaikki vaihtoehdot asetettiin taulukossa melko tasaisesti. Kuitenkin vaihtoehdoista eniten esille nousi porotilat, keskiarvolla 3,9. Porotilojen jälkeen korkeimmalla olivat perinteiset käsityöt keskiarvolla 3,4, kulttuurikokemukset keskiarvolla 3,3 ja luontoretket keskiarvolla 3,2. Keskiarvojen tasainen lasku jatkui luontoretkestä edelleen ruokaturismiin, jonka keskiarvo oli 3,1, ja siitä vähiten vastauksia keränneeseen majoituspalveluihin, jonka keskiarvoksi muodostui 3,0.

Kuva 7. Elementit joihin saamelaisuuteen perustuva matkailu keskittyy (n=100)

Seuraavaksi vastaajilta kysyttiin, tarvitaanko heidän kotiseutualueelleen lisää saamelaisuuteen ja saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua. Kysymys esitettiin liukukytkimen muodossa, jonka alkupäädystä oleva luku 0 edusti mielipidettä ”ei tarvita”, ja lopussa oleva 10 ”ehdottomasti”. Asteikon puoliväliin, luvun 5 kohdalle, oli asetettu vastausvaihtoehdoksi ”ehkä”, suunnattuna vastaajille, jotka kokevat kysymyksen haastavaksi tai eivät ole varmoja mielipiteestään. Kytkimen sai jättää minkä tahansa luvun kohdalle lukujen 0 – 10 välillä.

Saamelaisten kotiseutualueen kuntakohtaisia näkemuseroja pyrittiin selvittämään ristiintaulukoinnin avulla. Kuten taulukosta 2. ilmenee, Enontekiön kunnan asukkaat olivat vastausten keskiarvolla 6,6 eniten sitä mieltä, että saamelaisuuteen ja saamelaiskulttuuriin perustuvan matkailun kasvu heidän kotiseudullaan olisi positiivinen kehitys. Samoilla linjoilla olivat Utsjoen kunnan asukkaat keskiarvolla 6,1. Toiseen suuntaan puolestaan kallistuivat Sodankylän ja Inarin kuntien asukkaiden näkemykset keskiarvoin 4,8 ja 4,7. Vertaamalla näiden kahden, ja erityisesti Enontekiön kunnan keskiarvoa, voidaan nähdä selkeä mielipide-ero. Ristiintaulukoinnilla pyrittiin selvittämään myös suomalaisten ja saamelaisten välisiä vastauseroja, mutta mitään merkittäviä eroavaisuuksia ei pystytty havaitsemaan.

Taulukko 2. Tarvitaanko vastaajien mielestä heidän kotiseutualueelleen lisää saamelaisuuteen ja saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua (n=100)

Kyselylomakkeen sivu 2. ja kysymykset:	n	Mini-miarvo	Maksi-miarvo	Kes-kiarvo	Medi-aani	Summa	Keskiha-jonta
Enontekiön kunnan asukkaat	20	1,0	10,0	6,6	8,0	131,0	3,4
Inarin kunnan asukkaat	43	0,0	10,0	4,7	5,0	204,0	3,3
Utsjoen kunnan asukkaat	20	0,0	10,0	6,1	7,0	122,0	2,9
Sodankylän kunnan Lapin paliskunnan alueen asukkaat	17	1,0	10,0	4,8	5,0	82,0	3,5

5.3 Näkemyksiä saamelaiskulttuurin vastuullisesta käytöstä matkailussa

Edellisen kysymyksen tavoin, myös kysymys 6. oli liukukytkimen mallinen asteikko. Vastaajilta kysyttiin, kuinka tärkeäksi he kokevat saamelaiskulttuurin vastuullisen käytön matkailussa. Luku 0 edusti mielipidettä ”en koe tärkeäksi”, luku 5 merkitsi ”en osaa sanoa” ja luku 10 ”koen erittäin tärkeäksi”. Tämänkin kysymyksen kohdalla käytettiin ristiintaulukointia tunnistamaan ryhmien välisiä eroavaisuuksia. Vastausten keskiarvot on eritelty taulukossa 3. Vertaamalla tuloksia eri etnisten ryhmien välillä, näyttäisi siltä, että saamelaiset ja kolmesta metsäsaamelaisista muodostuva ryhmä ”muut”, kokivat asian kaikista tärkeimmäksi, vastausten keskiarvojen yltäessä lukuihin 8,3 ja 7,7. Saamelais-suomalaisen ryhmän mielipiteiden keskiarvoksi muodostui luku 7,3, ja suomalaisten luku 7,0. Kaikki ryhmät näyttivät kokevan asian yleisesti ottaen enemmän tai vähemmän tärkeäksi.

Taulukko 3. Kuinka tärkeäksi vastaajat kokevat saamelaiskulttuurin vastuullisen käytön matkailussa (n=100)

	n	Minimiarvo	Maksimiarvo	Keskiarvo	Mediaani	Summa	Keskihajonta
suomalaiset	41	1,0	10,0	7,0	8,0	288,0	3,2
saamelaiset	39	0,0	10,0	8,3	10,0	324,0	2,6
saamelais-suomalaiset	17	2,0	10,0	7,3	9,0	124,0	2,9
muut	3	5,0	9,0	7,7	9,0	23,0	2,3

Kysymyksessä 7. kysyttiin ”Saako ei-saamelainen matkailuyrittäjä tarjota saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua, vai onko se mielestäsi saamelaisten yksinoikeus? Miksi? Miksi ei?”. Kysymystä seurasi avoin tekstiruutu, johon vastaajat saivat kirjoittaa mietteitään vapaasti. Kysymys oli asetettu pakolliseksi, joten vastauksia siihen kertyi täydet 100 kappaletta.

Vastauksia tarkasteltiin jälleen etnisten ryhmien kautta, ja keskityttiin mahdollisiin näkemuseroihin. Suomalaisten, saamelaisten ja saamelais-suomalaisten ryhmien mielipiteissä löytyi paljon yhteneväisyyksiä. Jokaisessa ryhmässä enemmistönäkemys oli, että saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua saavat tarjota myös ei-saamelaiset henkilöt, mutta vain tiettyjen edellytysten täytyessä. Vastauksissa toistuvasti esitettyjä ehtoja olivat yhteistyö saamelaisten kanssa, saamelaiskulttuurin kunnioittaminen, matkailun pohjautuminen faktaan ja palveluiden ostaminen saamelaisilta alihankkijoilta. Näkemykset joiden mukaan saamelaiskulttuuriin perustuvan matkailun tarjoaminen on saamelaisten yksinoikeus, perusteltiin usein kulttuurisella omimisella ja saamelaiskulttuurin vääristymisellä.

Monet suomalaisista vastaajista olivat sitä mieltä, että myös ei-saamelainen matkailuyrittäjä saa tarjota saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua. Näkemystä perusteltiin muun muassa seuraavin lausein:

- *”Mielestäni saa. Opastamalla ja kunnioittamalla perinteitä ja kertomalla saamelaisuudesta faktaa, ei fiktiota.”*
- *”Jos saamelaiskulttuuriin perustuva tuote on tehty yhteistyössä saamelaisväestön ja/tai yrittäjien kanssa, silloin kyllä.”*

- *"Saa. Vain asiantuntevasti ja saamelaista kulttuuria arvostaen."*
- *"Saa, kunhan saamelaisilta kysytään ensin lupaa."*
- *"Saa, jos he tekevät selväksi etteivät ole itse saamelaisia eivätkä koita ottaa saamelaisten kulttuuria omakseen tai kaupallistaa sitä, vaan enemmänkin osoittaa kunnioitusta sitä kohtaan."*
- *"Saa, jos yritystoiminnassa on saamelaisia mukana. Muuten ei-saamelainen tekee rahaa ns. muiden kulttuurilla, ilman että kyseisen kulttuurin edustajat eli tässä kohtaa saamelaiset hyötyisivät siitä."*
- *"Saa, jos hyödyntää saamelaisten matkailupalveluita jälleen myynnillä."*

Kysymys herätti suomalaisissa vastaajissa vahvojakin mielipiteitä:

- *"Saa tarjota kaikkea, mitä lakia noudattamalla voi/saa tehdä ja tarjota. Ei ole keltään pois!"*
- *"Tottakai saa kaikki tarjota, vähintään tietoa ja retkiä saamelaiskohteisiin".*
- *Toki saa. Markkinataloudessa kysynnän ja tarjonnan tulee kohdata. Saadaan vähän kilpailua, jossa välkyin vie voiton."*
- *"Saa. Saamenpuvut voi jättää pukematta. Käsitöitä, porotiloja, kalastusmatkailua ym. ei voi omia saamelaisille."*

Ainakin kahdeksan henkilöä suomalaisista vastaajista olivat ehdottomasti sitä mieltä, ettei saamelaisyhteisön ulkopuolisella henkilöllä ole oikeutta tarjota saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua. Perusteluissa mainittiin useaan otteeseen kulttuurinen omiminen:

- *"Mielestäni ei saa, koska mennään helposti kulttuurisen omimisen puolelle. Kulttuurisensitiivisyys otettava erityisen hyvin huomioon kun tarjotaan erilaisia matkailu- ja ohjelmapalveluita saamelaisalueella."*
- *"Ei, kulttuurin sekä pyhäkohteiden kunnioittamisen vuoksi. Miksi esim. Saanalle saa kiivetä kun on pyhäpaikka Saamelaisille, mutta kuu- ja aurinkopyramideille Meksikossa tai pyramideille Espanjassa ei saa."*
- *"Ei saa, koska se ei ole heidän kulttuurinsa. Jos näin tapahtuu, se on kulttuurista omimista."*

Saamelaisten näkemykset siitä, miksi ei-saamelainen henkilö voi myös tarjota saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua seurasivat samaa linjaa suomalaisten kanssa. Erityisesti eettinen kestävyys, matkailuyrittäjien tietämys saamelaiskulttuurista, sekä kunnioitus sitä kohtaan olivat vastauksissa toistuvia teemoja:

- *"Saa, jos suunnittelussa/toteutuksessa on mukana saamelaisia ja matkailuohjelma on kulttuuria kunnioittava, eikä vain tehdä rahaa toisten kulttuurin kustannuksella."*
- *"Saa jos ostaa palvelun saamelaiselta toimijalta."*
- *"Kyllä kaikki asiaan perehtyneet voivat tarjota palveluita. Ei voida rajata yksinoikeudeksi tasa-arvon nimessä."*
- *"Saa, mikäli kulttuuri esitellään totuuden mukaisena, eikä sitä esitetä romantisoituna eksoottisena kauppatavarana ja se on eettisesti hyväksyttävää. Lisäksi myös saamelaisyhteisön olisi saatava siitä jotain oikeaa hyötyä."*
- *"Saa, jos se on eettisesti kestäväällä pohjalla."*
- *"Inarin kunnassa hyvin luontevasti saamelaisyrittäjät tarjoavat aitoja saamelaiskulttuurin pohjautuvia elämyksiä ja kulttuuripalveluja. Suomalaisyrittäjät yleensä ostavat heiltä näitä palveluja. Näin on hyvä."*
- *"Tietenkin saa, toki se edellyttää sitä että matkailuyrittäjällä on faktat kunnossa, eikä selittele huuhaata ympäriinsä."*
- *"Saa jos se perustuu tietoon ja kulttuurin kunnioitukseen."*
- *"Mikäli käyttää yrityksessään kunnioittavasti saamelaiskulttuurin piirteitä, se on ok. Omiminen ja kärjistäminen eivät ole ok. Yrittäjän tulisi siis ottaa rutkasti selvää saamelaiskulttuurista, jotta voi hyödyntää sitä omassa käytössään."*

Saamelaisista vastaajista yhdeksän henkilöä kokivat saamelaiskulttuuriin perustuvan matkailun harjoittamisen heidän yksinoikeudekseen. He perustelivat näkemystään seuraavasti:

- *"Ei saa, koska riskinä on saamelaiskulttuurin vääristyminen."*
- *"Ei. Mistä ei-saamelaiset tietäisivät saamelaisten immateriaalisesta kulttuurista? Esim. luonnon kunnioitus."*
- *"Ei, koska se ei ole silloin aitoa."*
- *"Ei, koska pitäisi olla jonkinlainen kosketus kulttuuriin."*
- *"Ei saa, saamelaisuus kuuluu saamelaisille. Saamelaisuus on verenperintö, ei sitä voi vain myydä. Sinä kasvat saamelaiseksi, saamelaisuus on osa sinua itseäsi."*
- *"Jos ei-saamelainen yrittäjä tarjoaa palvelua jossa saamelaisuus on keskiössä, se ei ole sopivaa. Jos taas palveluun luontevasti sisältyy kertominen saamelaisuudesta, mutta se ei ole pääasia, on se ok. Mainita voi, mutta ei ratsastaa."*

Saamelais-suomalaisiksi identifioituneiden vastaajien vastaukset olivat samansuuntaisia suomalaisten ja saamelaisten kanssa. Lukuun ottamatta yhtä, jokainen heistä oli sitä mieltä, että myös

saamelaisyhteisön ulkopuolinen henkilö saa tarjota saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua. Perusteluissa painottui erityisesti jo aiemmin monesti mainittu yhteistyö. Uutena aiheena esiin tuli ajatus siitä, että syntyperäinen lappilainen olisi oikeutettu esittämään saamelaiskulttuuria matkailupalveluissaan. Toisaalta myös mainittiin, että Lappi ja saamelaisuus on hyvä erottaa toisistaan:

- *"Saa jos tekee yhteistyössä saamelaisten kanssa. Lappi ja saamelaisuus on hyvä erottaa toisistaan, vain saamelainen on oman kulttuurinsa asiantuntija."*
- *"Saa, jos hänellä on esimerkiksi töissä saamelaistaustaisia henkilöitä tai muuten on tunte-musta asioista, tai on ikänsä Lapissa asunut asioihin perehtynyt. Kuitenkin mielestäni saamelaisten tulisi itse halutessaan tarjota kyseisiä palveluita. Kuitenkaan saamelaisia ei tulisi kaupallistaa muiden toimesta, tai esimerkiksi myydä alkuperäiskansan väärennettyjä vaat-teita."*
- *"Saa tarjota, kunhan ei feikkaa eikä esitä saamelaista."*
- *"Saamelaiskulttuuriin perustuva matkailu pitää vähintään olla yhteistyössä saamelaisten kanssa. Jos ei ole ymmärrystä saamelaiskulttuurista, saattaa epäonnistua pahasti."*
- *Jos on alkuperäinen syntyjään lapista, saa."*

5.4 Saamelaisuuteen perustuvan matkailun tarjoamat hyödyt saamelaisyhteisölle

Kysymyksellä 8. pyrittiin selvittämään positiivisia vaikutuksia saamelaisyhteisölle, kun yhteisön edustajia toimii johtavissa asemissa Lapin matkailupalveluissa. Vastauksia kerättiin avoimella kysymyksellä "Mitkä uskoisit olevan suurimmat hyödyt saamelaisyhteisölle, kun yhteisön edustajilla on aktiivinen rooli matkailupalveluiden järjestäjänä?". Kysymys oli asetettu vapaaehtoiseksi, jotta vastaajista mahdollisimman monet jaksaisivat täyttää kyselyn loppuun. Vastauksia kysymykseen saatiin lopulta 79 kappaletta.

Vastauksissa toistuvia teemoja olivat saamelaiskulttuurin ja perinteisten elinkeinojen elinvoimaisuuden vahvistuminen, sekä tietoisuuden leviäminen aidosta saamelaiskulttuurista ja sen myötä stereotyyppien murtuminen. Useaan otteeseen mainittiin myös lisääntynyt työllisyys ja tulojen keskittyminen yhteisölle. Näiden lisäksi monet vastaajista uskoivat suurimpien hyötyjen koskevan saamelaiskulttuurin tunnettavuuden kasvamista, jonka seurauksena kulttuurien välinen ymmärrys ja arvostus kasvaisivat. Kulttuurin näkyvyyden nähtiin tukevan saamelaisten äänen kuuluvuutta ja sen kautta heidän oikeuksiaan. Vastaajat pohtivat kysymystä seuraavin sanoin:

- *"Saamelaisuudesta lähtee oikeaa tietoa maailmalle matkailijoiden mukana, joka purkaa vanhoja stereotyyppioita kun kulttuurilliset merkitykset saavat selityksen."*
- *"Lisää kulttuurien välistä ymmärrystä ja vähentää ennakkoluuloja, edistää saamelaiskulttuurin arvostusta."*

- *"Ihmisten tietous aidosta saamelaiskulttuurista kasvaa ja valheellisen tiedon leviäminen vähentyy."*
- *"Saadaan pääomaa saamelaisalueille ja voidaan kehittää alueen mm. kulttuuripalveluita ja saadaan myös saamelaisten alkuperäistä elinkeinoa porotaloutta elinvoimaisemmaksi."*
- *"Muut kulttuurit alkaisivat ymmärtämään mitä tarkoittaa olla saamelainen ja miksi me niin tiukasti pidämme kiinni omasta kulttuuriperinnöstä."*
- *"Saamelaiskulttuurin arvostuksen ja tunnettuuden vahvistuminen, oman kulttuurin elinvoimaisuuden vahvistuminen."*
- *"Tarjoaa lisää työpaikkoja ja mahdollisuuksia oman kulttuurin ympärillä."*
- *"Näkyvyyden lisääntyessä tulemme toivottavasti paremmin kuulluksi koskien oikeusiamme."*

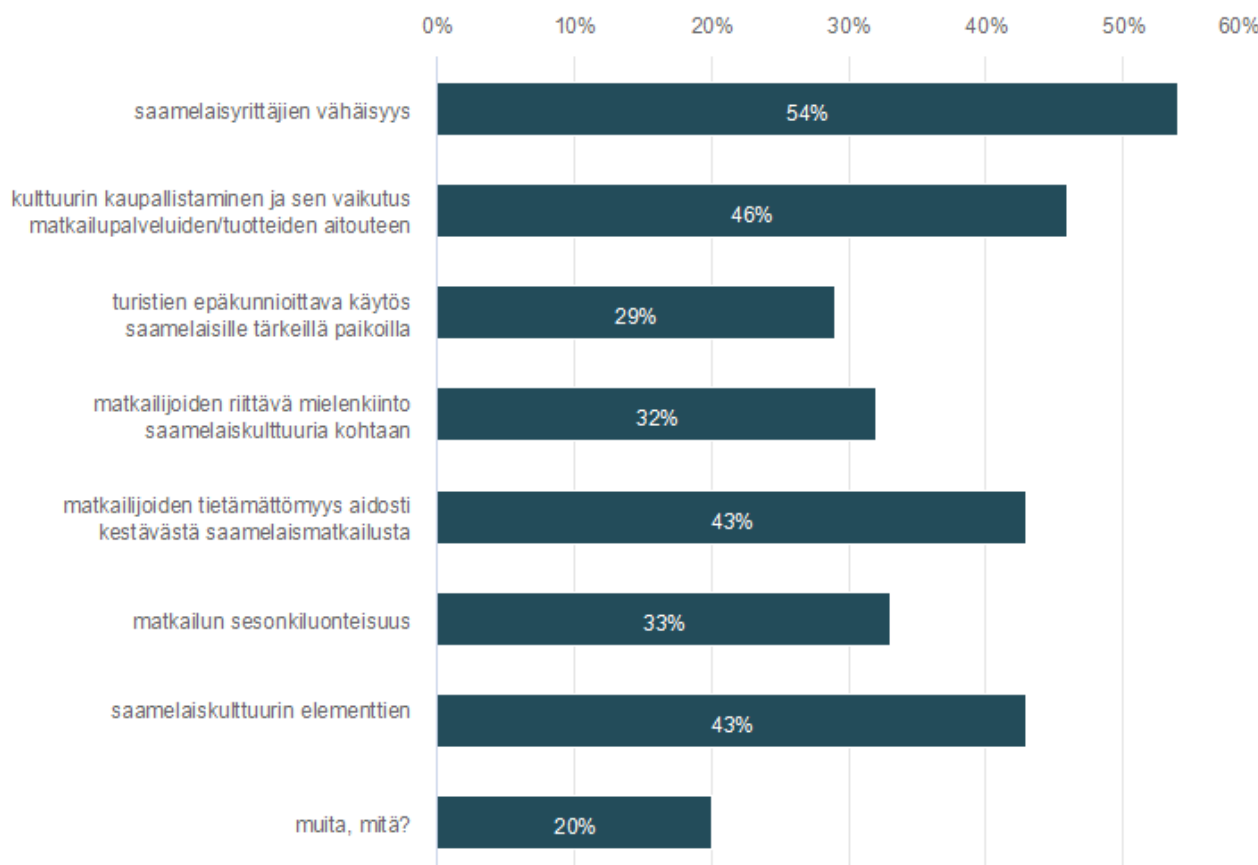
Vastauksissa esille nousivat myös muun muassa luonnon hyötyminen, jälkipolvien motivointi, saamelaisuuden normalisointi ja matkailun vaikutukset saamelaisten arkielämään:

- *"Normalisoisi saamelaisuutta enemmän, jos vain ymmärretään itse olla eksotisoimatta sitä."*
- *"Antaa tulevaisuudenuskoa jälkipolville ja muille yrittäjiksi haluaville."*
- *"Suurin hyöty olisi saamelaisia kunnioittava ja asiallinen suhtautuminen paikalliseen luontoon ja saamelaiseen arkielämään."*
- *"Vähemmän häiriötä paikallisten arkeen ja luonnolle, mikä on kaiken perusta."*
- *"Saamelaiset voisivat johtaa omaa kulttuuria ja miten sitä käytetään."*
- *"Vuorovaikutus matkailuelinkeinoon ja matkailun maankäyttöön."*
- *"Meillä näin on ollut 77 vuotta. Isämme oli saamelaismatkailun aloittaja ja siitä ovat hyötäneet kaikki nykypäivän saamelaisyhtykset tavalla tai toisella"*

5.5 Saamelaisuuteen perustuvassa matkailussa olevia haasteita

Kysymyksellä 9. otettiin selvää saamelaisuuteen perustuvassa matkailussa olevista haasteista. Vastaajilta kysyttiin minkälaisia haasteita he näkevät saamelaisuuteen perustuvassa matkailussa olevan (kuva 10). Monivalintakysymyksen kahdeksasta valmiiksi annetusta vastausvaihtoehdosta, vastaajien tuli valita kolme keskeisintä. Tulosten perusteella suurimmaksi haasteeksi koettiin saamelaisyrittäjien vähäisyys, joka valittiin 54 kertaa. Kulttuurin kaupallistaminen ja sen vaikutus matkailupalveluiden/tuotteiden aitouteen nimettiin myös keskeiseksi haasteeksi 46 kertaa. Matkailijoiden tietämättömyys aidosti kestävästä saamelaismatkailusta ja saamelaiskulttuurin elementtien väärinkäyttö valittiin kumpikin 43 kertaa, ja nähtiin täten myös olennaisina haasteina. Haasteista

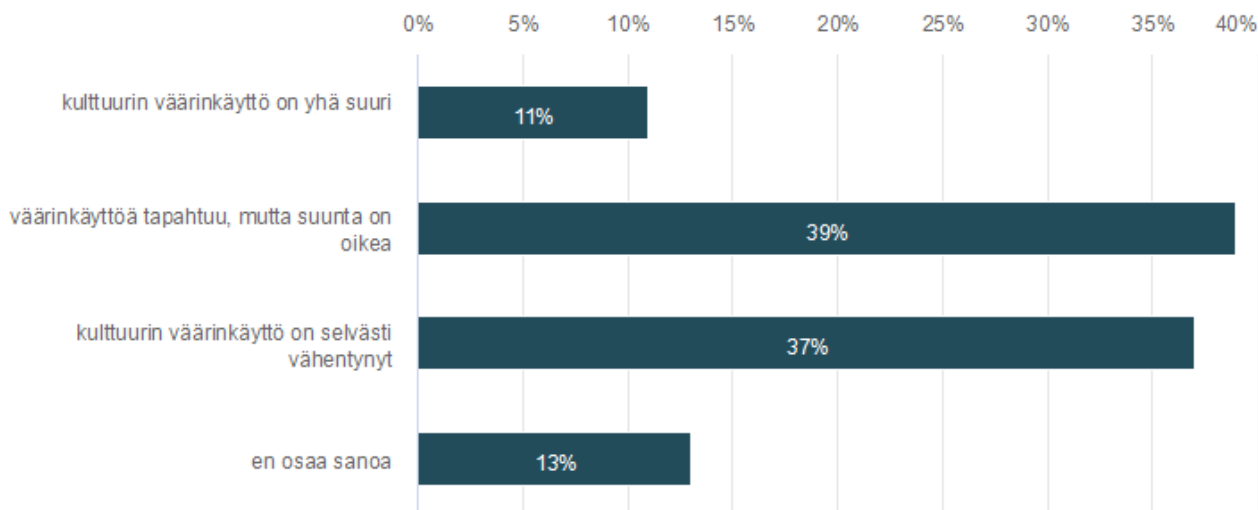
epäolennaisimmiksi koettiin matkailun sesonkiluonteisuus, joka valittiin 33 kertaa, sekä matkailijoiden riittävä mielenkiinto saamelaiskulttuuria kohtaan, joka nimettiin suurimmaksi haasteeksi 32 kertaa. Lisäksi 20 vastaaja oli valinnut vastausvaihtoehdon ”muita, mitä?”, mutta valitettavasti avoin tekstiruutu sen perään oli kyselyä luodessa jäänyt laittamatta, jonka vuoksi tarkemmat näkemykset asiasta jäivät saamatta.

Kuva 10. Saamelaisuuteen perustuvassa matkailussa olevia haasteita (n=100)

Kysymyksellä 10. selvitettiin missä määrin saamelaiskulttuurin elementtejä väärinkäytetään Suomen Lapissa tänä päivänä. Vastaajilta kysyttiin, näkyykö saamelaiskulttuurin elementtien väärinkäyttö yhä Lapin matkailubisneksessä, vai vaikuttaako se vähentyneen. Yhden valinnan monivalintakysymyksen vastausvaihtoehdot olivat seuraavat: a) kulttuurin väärinkäyttö on yhä suuri ongelma, b) väärinkäyttöä tapahtuu, mutta suunta on oikea, c) kulttuurin väärinkäyttö on selvästi vähentynyt, d) en osaa sanoa. Vastaajien näkemykset on esitetty kuvassa 11. Kuten kuvasta ilmenee, vain 11 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että kulttuurin väärinkäyttö on yhä suuri ongelma. 39 prosenttia vastaajista valitsivat vastausvaihtoehdon b) väärinkäyttöä tapahtuu, mutta suunta on

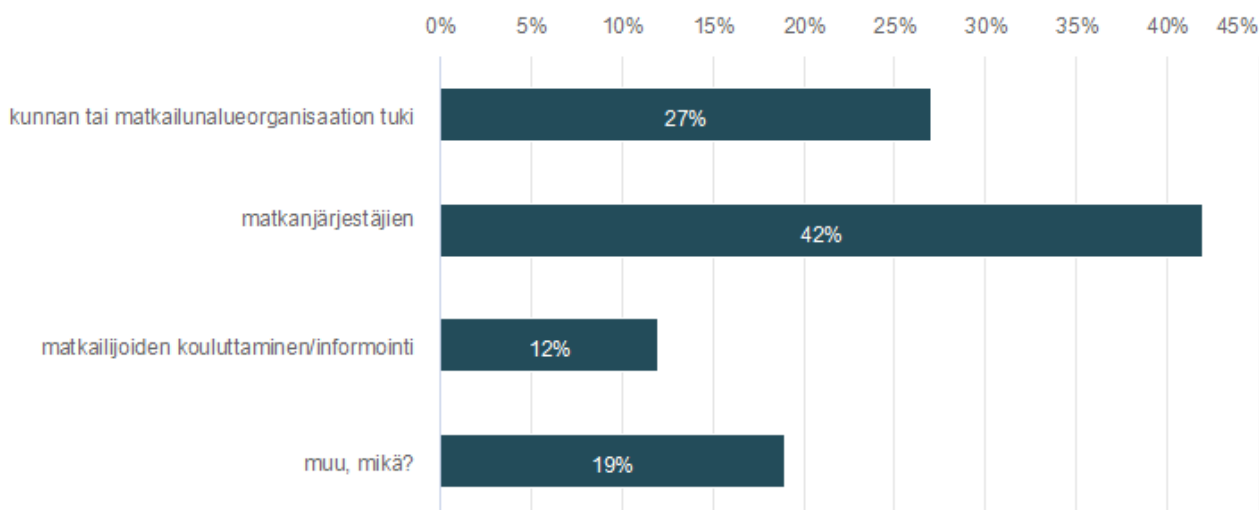
oikea, ja 37 prosenttia, eli lähes yhtä moni rasti vastausruudun c) kulttuurin väärinkäyttö on selvästi vähentynyt. 13 prosenttia vastaajista valitsivat vaihtoehdon d) en osaa sanoa. Tulosten perusteella kehitystä parempaan suuntaan on ehdottomasti tapahtunut.

Kuva 11. Saamelaiskulttuurin väärinkäytön nykytila Lapin matkailubisneksessä (n=100)

5.6 Saamelaismatkailun kehittämistarpeet

Seuraavaksi vastaajilta kysyttiin, mikä voisi heidän mielestään tukea kestävän saamelaismatkailun kehitystä parhaiten. Monivalintakysymyksessä oli neljä valmiiksi asetettua vastausvaihtoehtoa, joiden väliltä kunkin vastaajan tuli valita yksi. Kuten kuvassa 12. näkyy, vastaajista 42 prosentin valtaosan mielestä kehitystä tukisi parhaiten matkanjärjestäjien kouluttaminen/informointi. Ristiintaulukoimalla kyselyyn osallistuneet etniset ryhmät, huomattiin, että kaikista ryhmistä eniten ääniä annettiin tälle vaihtoehdolle. Vastaajista 27 prosenttia oli sitä mieltä, että saamelaismatkailun kestävän kehityksen kannalta keskeisintä olisi kunnan tai matkailunalueorganisaation tuki. 19 prosenttia vastaajista valitsi vaihtoehdon ”muu, mikä?”. Tekstikentässä useimmiten toistuva näkemys oli ”saamelaisten kouluttaminen kestävään matkailuun”. Muita ehdotuksia olivat ”kaikki edellä mainitut”, ”saamelaisten osallistaminen”, ”markkinointi”, ja ”Visit Sápmi- tuotemerkin lanseeraus aidoille saamelaismatkailuyrityksille”. Matkailijoiden kouluttaminen/informointi sai osakseen vähiten valintoja vastausprosentilla 12.

Kuva 12. Parhaat kestävän saamelaismatkailun kehitystä tukevat toimenpiteet (n=100)

Lopuksi kartoitettiin saamelaismatkailun kehityskohtia avoimella kysymyksellä, ”Mitä ehdottaisit saamelaismatkailun tärkeimmiksi kehityskohdiksi? Minkälaisia siihen liittyviä toiveita sinulla on tulevaisuudelle?”. Vapaavalintaiseen kysymykseen kertyi vastauksia 64 kappaletta, joiden pohjalta koottiin käsitekartta (kuva 13). Vastaaajien antamat kehitysideat olivat hyvin moninaisia. Yleisimmät ja keskenään samansuuntaiset näkemykset ovat merkitty käsitekarttaan värikoodein, jotta niiden tarkastelu olisi selkeää raportin lukijalle. Vaikka suurin osa vastauksista oli asiallisia ja monet jopa syvällisesti mietittyjä, joukossa oli kuitenkin myös muutamia vihamielisiä kommentteja, jotka jätettiin tulosten tarkastelussa huomioimatta.

Vastauksissa selvästi eniten toistuva teema oli saamelaiskulttuurin- ja matkailun tietoisuuden lisääminen ihmisten keskuudessa (violetti). Tiedon levittäminen koettiin tärkeimmäksi matkailijoiden, matkailualan toimijoiden ja yrittäjien, sekä myös päättäjien keskuudessa. Kyseiseen kehitysehdotukseen liitettiin usein aitouden käsite ja eksotisoinnin minimointi. Toinen toistuva teema oli saamelaisien toteuttamien ohjelmapalveluiden laajentaminen porotaloudesta eteenpäin (vihreä). Muita toistuvia ehdotuksia olivat toimet, jotka johtaisivat paikallisen arjen parempaan kunnioitukseen (ruskea), sekä ulkopuolisen tuen kehittäminen esim. matkailuorganisaation, kunnan tai valtion toimesta (punainen). Muutaman kerran mainittiin myös saamelaisien yksinoikeuden vahvistaminen heidän kulttuuriinsa liittyvän matkailun tarjoamisessa, ja sertifiointin kehittäminen, joka auttaisi tunnistamaan aidon, saamelaisen tarjoaman palvelun tai tuotteen (sininen). Kuten kysymyksen 7. vastauksissa, yhteistyön tärkeys nousi jälleen esille, nimittäin muutama vastaajista näki sen lisäämisen kehittävän saamelaismatkailua parempaan suuntaan (oranssi).

Kuva 13. Vastaajien näkemyksiä saamelaismatkailun tärkeimmistä kehityskohtista (n=64)

6 Johtopäätökset

Tässä luvussa esitetään tutkimustulosten pohjalta tehdyt johtopäätökset. Tarkastelun keskiössä on se, minkälaisia vastauksia päätelmät antavat tutkimusongelman kysymyksiin.

Ensimmäinen alaongelma etsi vastausta kysymykseen, mitä tarkoitetaan alkuperäiskansamatkailulla ja erityisesti saamelaismatkailulla. Työn teoriaosan kolmannen luvun alaluvut 3.2 ja 3.3, käsittelevät aihetta kattavasti, avaten lukijalle molemmat käsitteet. Kuten alaluvussa 3.3 kerrotaan, saamelaismatkailulla on kaksi eri muotoa: saamelaisuutta hyväksikäyttävä matkailu ja saamelaisuuteen perustuva matkailu (Saamelaiskäräjät 2018, 33). Kyselyn tulokset tuottavat tietoa erityisesti saamelaisuuteen perustuvasta matkailusta, joka kuuluu myös alkuperäiskansamatkailun piiriin. Tulosten perusteella voidaan todeta, että saamelaisuuteen perustuva matkailu keskittyy eniten porotiloihin. Näyttäisi siltä, että keskeisiä elementtejä siinä ovat myös perinteiset käsityöt, kulttuurikokemukset, luontoretket, ruokaturismi ja majoituspalvelut.

Toisena alaongelmana oli selvittää, millainen on kestävän matkailun ja alkuperäiskansamatkailun välinen suhde. Vastauksista ilmeni, että saamelaisuuteen perustuvan matkailun nähdään edistävän kestävää matkailua monin eri tavoin. Suurimpana mahdollisuutena koetaan autenttisen tiedon leviäminen, jolla on edellytykset murtaa saamelaisista vallitsevia stereotyyppioita ja vahvistaa saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta. Parempi työllisyystilanne ja tulojen keskittyminen yhteisölle nähdään myös merkittävänä etuina saamelaisille. Muita mahdollisia hyötyjä näyttäisivät olevan kulttuurien välisen ymmärryksen ja arvostuksen kehittyminen. Nämä kaikki edellä mainitut näkemykset kytkeytyvät alaluvussa 3.2.1 eriteltyihin positiivisiin vaikutuksiin, joita alkuperäiskansamatkailun nähdään tarjoavan paikallisyhteisölle. Tutkimuksen tulosten ja työn teoriaosuuden välisten yhtäläisyyksien voidaan täten nähdä tukevan toisiaan. Kuten alaluvussa 3.2.2 kerrotaan, kestävän alkuperäiskansamatkailun toteutumiseen liittyy myös haasteita (UNWTO 2019, 2). Tulosten mukaan, saamelaisuuteen perustuvan matkailun suurimpia haasteita ovat tällä hetkellä saamelaisyrittäjien vähäisyys ja ihmisten tiedonpuute aidosta saamelaiskulttuurista. Keskeisinä ongelmakohtina nähdään myös kulttuurin kaupallistaminen, ja sen vaikutus matkailupalveluiden/tuotteiden aitouteen, matkailijoiden tietämättömyys aidosti kestävästä saamelaismatkailusta sekä saamelaiskulttuurin elementtien väärinkäyttö.

Kolmannen alaongelman tavoitteena oli selvittää, millainen on saamelaismatkailun nykytila Suomen lapissa. Kuten edellisessä kappaleessa todettiin, saamelaisyrittäjien vähäisyys koetaan suurimmaksi saamelaisuuteen perustuvassa matkailussa olevaksi haasteeksi. Tästä voidaan olettaa, että saamelaismatkailun nykytilaa luonnehtii saamelaisyrittäjien niukkuus. Saamelaismatkailua käsittelevässä alaluvussa 3.3 viitatus tutkimuksen tulokset kuitenkin osoittavat, että saamelaisyrittäjien määrä matkailualalla on lähtenyt nousuun (Kugapi ym. 2019, 8). Tarkastelemalla havaintoa

teorian pohjalta, näyttäisi siltä, että vaikka saamelaisyrittäjien määrä on kasvanut, niin se on edelleen suhteellisen vähäinen. Saamelaisten kotiseutualueen kunnista, Enontekiön ja Utsjoen kuntien asukkaat keskimäärin mieltävät saamelaismatkailun kasvun kunnan alueella positiiviseksi kehitykseksi. Inarin kunnan asukkaat olivat keskimäärin toista mieltä. Mielipiteisiin lienee vaikuttaneen se, että alueen kunnista saamelaismatkailu keskittyy pääosin Inarin. Saamelaiskulttuurin väärinkäytön nykytilasta, tutkimuksen tulokset osoittavat positiiviseen suuntaan. Myös alaluvussa 3.3 mainitun Lapin matkailun kulttuurisensitiivisyyttä kartoittavan tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että saamelaiskulttuurin hyväksikäyttö Lapin matkailussa on vähentynyt, vaikka sitä yhä esiintyykin (Kugapi ym. 2019, 8). Voidaan siis todeta, että kulttuurin väärinkäyttö on todella vähentynyt, tai ainakin suunta on oikea.

Neljännellä alaongelmalla haettiin vastausta siihen, kuinka tärkeäksi saamelaisalueen asukkaat kokevat saamelaiskulttuurin vastuullisen käytön matkailussa. Vastausten perusteella voidaan todeta, että kyselyyn osallistuneista etnisistä ryhmistä, saamelaiset kokevat asian kaikista tärkeimmäksi. Koska kyseessä on heidän oma kulttuurinsa, tämän suuntaiset tulokset olivatkin odotettavissa. Kuitenkin myös saamelais-suomalaiset ja suomalaiset näyttävät kokevan asian keskimäärin tärkeäksi. Vastaajan etnisestä taustasta riippumatta, vallitseva näkemys on, että saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua saavat tarjoat myös ei-saamelaiset henkilöt, kunhan saamelaisten kanssa toimitaan yhteistyössä ja jaettu tieto perustuu faktaan. Tärkeintä on syvälinen perehtyminen kulttuuriin ja saamelaisyhteisöä kunnioittava toiminta.

Viidennen alaongelman tavoitteena oli selvittää, millaisia kehittämistarpeita kestävässä saamelaismatkailussa on. Tulosten perusteella, saamelaismatkailun kestävä kehitys voisi parhaiten edesauttaa matkanjärjestäjien syvämpi perehdytys saamelaiskulttuuriin. Tällä nähdään olevan positiivisia vaikutuksia saamelaisten elämään, kun aidosti esitetyn kulttuurin myötä sen eksotisointi vähenee. Faktatiedon levittäminen myös matkailijoiden sekä valtion kuntien päättäjien keskuudessa nähtiin tärkeänä. Vastausten mukaan, kehittämisen varaa on myös kunnan tai matkailunalueorganisaation tarjoamassa tuessa. Lisäksi saamelaisten itse tarjoamaan matkailuun toivottiin tarjonnan monipuolistamista, sillä nyt se näyttää keskittyvän lähinnä porotalouteen. Selkeä kehittämistarve on myös saamelaisyrittäjien motivointi matkailualalle, sillä tällä hetkellä heitä työskentelee alalla vielä suhteellisen vähän. Myös saamelaisten ja ei-saamelaisten matkailutoimijoiden yhteistyön lisäämistä painotettiin paljon.

Tilanteen edistämiseksi vaadittaisiin ensisijaisesti saamelaisten ja ei-saamelaisten matkailutoimijoiden välisen yhteistyön tiivistämistä. Toimiva yhteistyö ja yritysten välinen kunnioitus voisivat korjata saamelaiskulttuurista vallitsevia virheellisiä käsityksiä, ja samalla parantaa saamelaisten mielikuvia matkailualalla työskentelystä. Lisää saamelaisyrittäjiä voitaisiin motivoida Lapin matkailusektorille,

luomalla alkuun saamelaisyhteisön asemaa tukevat puitteet Suomen Lappiin. Matkailualan opiskelijoiden ja toimijoiden tulisi käydä pakollinen peruskoulutus saamelaiskulttuurista ja kestävän matkailun kriteereistä siihen liittyen. Myös Saamenmaalle saapuville matkailijoille tulisi tarjota lisää laadukasta informaatiota, ennen kaikkea aidosti kestävästä saamelaismatkailusta sekä saamelaisia kunnioittavasta käytöksestä. Lisäksi saamelaisten matkailuyrittäjien olisi tärkeää panostaa matkailupalveluiden aitouteen, ja tuoda rohkeasti esiin myös nykypäivän saamelaiskulttuuria. Vaikka matkailijoiden odotukset saattavat olla kiinni muinaisessa ja muuttumattomassa saamelaiskulttuurissa, niin näiden toiveiden hienovarainen murtaminen voisi olla avain stereotyyppien purkamiseen.

7 Loppupohdinta

Tässä luvussa pohditaan opinnäytetyön onnistumista muun muassa sen luotettavuuden, ajankoh-
taisuuden ja tutkimusetiikan kautta. Tämän lisäksi luvussa tarkastellaan opinnäytetyöprosessin ai-
kana muodostuneita oppeja raportin tekijälle.

7.1 Työn luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelu

Tämä opinnäytetyö on onnistunut kokonaisuus. Työn teoriaosa tarjoaa kattavan tietoperustan tut-
kittavasta aiheesta, ja sen kirjoittamiseen käytettiin monipuolisesti lähteitä. Kyselylomake onnistut-
tiin luomaan selkeäksi, sillä vastausten perusteella vastaajat ymmärsivät kysymykset juuri niin kuin
ne oli tarkoitettukin. Tutkimuksen tulokset vastasivat tutkimusongelmiin varsin hyvin. Myös asetet-
tuihin tavoitteisiin päästiin melko hyvin, eli saatiin selville saamelaisuuteen perustuvassa matkai-
lussa olevia haasteita, mahdollisuuksia ja kehityskohtia, sekä tietoa sen nykytilasta. Kyselyyn oli
kuitenkin jäänyt yksi huolimattomuus virhe, jolla oli vaikutusta tulosten laatuun: kysymyksessä 9,
jossa selvitettiin saamelaisuuteen perustuvassa matkailussa olevia haasteita, vastausvaihtoehdon
”muu, mitä” jäljestä oli jäänyt avoin tekstiruutu laittamatta. Haasteita koskevat tulokset olisivat ol-
leet monipuolisempia, jos avoin tekstiruutu olisi ollut paikallaan. On myös otettava huomioon, että
työn aihe koskettaa saamelaisia, joten heidän kuuleminen tutkimuksessa olisi ollut ensisijaisen tär-
keää. Riittävää määrää saamelaisia vastaajia ei kuitenkaan saatu tavoitettua, jonka vuoksi tutki-
muskohde päädyttiin rajaamaan kuntien asukkaisiin.

Tutkimuksen luotettavuutta mitataan määrällisessä tutkimuksessa tavallisesti validiteetin ja reliabili-
teetin käsitteiden avulla (Koppa 2021). Validiteetilla tarkoitetaan sitä, että tutkimuksessa käytetyt
analyysimenetelmät ovat päteviä, eli mittaavat juuri sitä mitä onkin tarkoitus selvittää. Tutkimuksen
validiteettia voidaan pitää hyvänä silloin, kun kohderyhmä ja kysymykset ovat oikeat. Jos tutkimus-
tulokset samaistuvat vallalla olevaan teoriaan tai pystyvät parantamaan ja tarkentamaan sitä, siinä
tapauksessa tulos on validi. (Hiltunen 2009, 3.) Reliabiliteetti puolestaan ilmaisee sen, miten luotet-
tavia ja toistettavia mittaustulokset ovat. Reliabelit tulokset ovat johdonmukaisia, eivätkä sattu-
manvaraisia. Paras tapa arvioida tutkimustulosten reliabiliteettia on tehdä toistomittauksia. Esimer-
kiksi tämän tutkimuksen kyselylomake on reliaabeli, jos se toistettaisiin ja tulokset olisivat toistami-
seen samankaltaiset. (Hiltunen 2009, 9.)

Tämän tutkimuksen luotettavuuteen pyrittiin vaikuttamaan huolellisella suunnittelulla ja jatkuvalla
arvioinnilla läpi tutkimusprosessin. Validin ja reliaabelin työn saavuttamiseksi, pyrittiin myöskin ke-
räämään mahdollisimman suuri ja edustava otos. Vastaajia kyselyyn saavutettiin lopulta 100 henki-
lää, joka ylty juuri ja juuri tutkimuksen vähimmäistavoitteeseen. Suurempi otos olisi kuitenkin vah-

vistanut työn luotettavuutta. Edustavuudessa onnistuttiin paremmin, nimittäin kyselyyn saatiin lähes yhtäläinen määrä saamelaisia ja suomalaisia vastaajia. Tämä lisäsi luotettavuutta etnisten ryhmien välisissä vertailuissa, vaikka toisaalta saamelais-suomalaisia edustajia olikin muita vähemmän. Työssä käytetty määrällinen tutkimusote ja kyselylomake tiedonkeruumenetelmänä osoittautuivat tehokkaiksi tavoiksi tutkia ja vertailla ihmisten näkemyksiä saamelaisuuteen perustuvasta matkailusta. Työn teoriaosa tukee tutkimuksen tuloksia, mikä vaikuttaa positiivisesti, sopivien analyysimenetelmien lisäksi, tutkimuksen validiteettiin. Tutkimuksen tulokset linkittyvät toivotulla tavalla työn teoriaosassa mainittuihin samasta aihepiiristä tehtyihin aiempiin tutkimuksiin ja kerättyyn tietoon. Tämän huomion perusteella, tuloksia voidaan pitää yleistettävänä ja todellisuutta vastaavina. Tutkimuksen reliabeliutta vahvistavat kyselyn vastauksissa toistuvat tietyt teemat ja samansuuntaiset näkemykset. Kyselylomakkeen kysymykset laadittiin yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, jotta varmistettaisiin että ne mittaavat samaa asiaa.

Työn aiheen ehdottomia vahvuuksia ovat sen ajankohtaisuus ja merkittävyys. Viime aikoina on ollut paljon keskustelua alkuperäiskansamatkailusta kansainvälisesti, ja saamelaismatkailusta ja saamelaisten oikeuksista Suomessa. Saamelaisuuteen perustuva matkailun kehittäminen on aiheena jopa niinkin ajankohtainen, että Saamelaiskäräjät työskentelevät parhaillaan saman teeman parissa. Kesken tutkimusprosessin ilmeni, että Saamelaiskäräjillä on käynnissä eräänlainen saamelaismatkailuhanke, jonka osana määritellään vastuullisille saamelaistoimijoille yhteinen sertifikaatti. Vaikka saamelaismatkailusta löytyy paljon aikaisempaa tutkimusmateriaalia, niin tämä näkökulma on opinnäytetöissä uniikki.

Tämä opinnäytetyö on toteutettu tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti, hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Työn laatija on perehtynyt tutkimuksen aiheeseen syvällisesti ja toiminut rehellisesti, tarkasti ja yleistä huolellisuutta noudattaen. Tekstissä käytettyihin lähteisiin on viitattu asianmukaisesti, eikä plagiointia ole tapahtunut. Tekijänoikeuksia on kunnioitettu ja kyselyyn osallistuneiden henkilöiden yksityisyydensuoja on otettu huomioon. Kyselylomakkeella kerättyjä vastauksia on käytetty vain tutkimuksen tarkoitukseen, ja vastaaminen on tapahtunut anonyymisti.

7.2 Oma oppiminen

Opinnäytetyön aihe oli henkilökohtaisesti minulle äärimmäisen mielenkiintoinen. Raportin työstäminen kehitti tietämystäni saamelaisuudesta ja heidän historiastaan osana Suomen valtiota. Minulle valkeni kuinka saamelaiset ja heidän historiansa sivuutetaan lähes täysin Suomen opetus-suunnitelmassa. Ymmärsin miten tärkeää olisi lisätä ihmisten tietoisuutta näistä asioista. Lisäksi ymmärsin laajemmin mitä kestävä matkailu pitää sisällään, ja mitkä tekijät sitä tukevat. Hahmotan nyt paremmin alkuperäiskansamatkailussa piileviä haasteita. Aikaisemmin päällimmäisenä mielessäni olivat olleet sen positiiviset vaikutukset matkailua harjoittavalle yhteisölle, mutta todellisuus onkin

monimutkaisempi. Teoreettisen ymmärryksen lisäksi, kirjoitustaitoni ovat kehittyneet ja olen oppinut jäsentelemään kerättyä tietoa paremmin. Opinnäytetyöprosessi on kasvattanut minua ammatillisesti ja vahvistanut identiteettiäni työelämän kentällä. Uskon hyötyväni prosessin aikana keräämästäni tiedosta ja tullen pystymään soveltamaan sitä tulevaisuudessa niin työelämässä, kuin henkilökohtaisilla matkoillani. Uskon myös pystyväni jatkossa argumentoimaan työn aihepiiriin liittyvissä keskusteluissa.

Jos tekisin jotain toisin, toteuttaisin opinnäytetyön pohjatyön entistä syvällisemmin. Tällä tarkoitan esimerkiksi haasteltavien perusteellisempaa kartoittamista ennen teoria-osaan paneutumista. Jos olisin toiminut näin, tutkimuksen tiedonkeruumenetelmää ei olisi tarvinnut vaihtaa kesken prosessin. Olisin myös mahdollisesti rajannut joitakin teoriaosassa käsiteltyjä aiheita pois, tai ainakin tiivistänyt niitä. Jälkeenpäin ajateltuna tuntuu, että keskityin välillä kokonaisuuksien sijaan liikaa yksityiskohtiin.

Tutkimuksen teemaan liittyvä mahdollinen jatkotutkimusaihe voisi olla Saamelaiskäräjien vuonna 2018 julkaiseman saamelaismatkailun eettisten ohjeiden vaikutukset saamelaismatkailuun. Voitaisiin tutkia saamelaismatkailun nykytilaa, eli selvittää onko muutosta aiempaan tapahtunut ja millä tavoin. Olisi myös mielenkiintoista kartoittaa mahdollisia yhtäläisyyksiä saamelaisten ja muiden matkailua harjoittavien alkuperäiskansojen edustajien näkemyksissä. Lisäksi tutkimuksen aihetta olisi tärkeää tutkia saamelaisten matkailuyrittäjien näkökulmasta haastatteleamalla heitä.

Lähteet

- Aaltonen, J, Koillinen, M & Sundman, R. 24.2.2023. Saamelaiskäräjälaki kaatui perustuslakivaliokuntaan. Helsingin Sanomat. Luettavissa: <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009414580.html> Luettu: 28.2.2023.
- Aira, M. 2005. Laadullisen tutkimuksen arviointi. Aikakausikirja Duodecim. Luettavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo94977> Luettu: 16.4.2023.
- Conceição, S. 24.11.2020. Indigenous Tourism Critical to Sustainable Future of Travel. Adventure Travel News. Luettavissa: <https://www.adventuretravelnews.com/indigenous-tourism-critical-to-sustainable-future-of-travel> Luettu: 30.3.2023.
- European Travel Commission 2022. ETC market intelligence report. Sustainable travel in an era of disruption. Bryssel. Luettavissa: <https://etc-corporate.org/uploads/2022/01/Impact-of-COVID-19-on-Sustainable-Tourism-Attitudes.pdf> Luettu: 2.3.2023.
- FSC Indigenous Foundation 2022. Indigenous-led tourism benefits communities, economies, and Mother Earth. Luettavissa: <https://www.fscindigenousfoundation.org/indigenous-led-tourism-benefits-communities-economies-and-mother-earth/> Luettu: 28.3.2023.
- Future Market Insights 2022. Indigenous tourism market. Luettavissa: <https://www.futuremarketinsights.com/reports/indigenous-tourism-sector-overview> Luettu: 1.3.2023.
- Hallituksen esitys HE 274/2022 vp. 18.11.2022. Luettavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_274+2022.aspx Luettu: 1.3.2023.
- Hast, S. 2018. Poronhoito ja maatalous. Paliskuntain yhdistys. Luettavissa: https://paliskunnat.fi/ohjeet_oppaat/Poronhoito_ja_maatalous.pdf Luettu: 5.2.2023.
- Heikkilä, T. 2014. Kvantitatiivinen tutkimus. 9. uudistettu painos. Edita Publishing Oy. Helsinki.
- Helander, M, Pieski, O. 9.5.2016. Saamenpuvun väärinkäyttö koetaan loukkaavana – Kiasmaa tämä ei näytä liikuttavan. Helsingin Sanomat. Luettavissa: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002900149.html> Luettu: 24.2.2023.
- Helsingin Yliopisto s.a. Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Luettavissa: <https://www.mv.helsinki.fi/home/hotulain/Tilasto/Kyselomakeohjeet.htm> Luettu: 14.4.2023.
- Hiltunen, L. 2009. Validiteetti ja reliabiliteetti. Luettavissa: http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf Luettu: 10.5.2023.

Ihmisoikeuskeskus. 2022. Saamelaiskäräjälain uudistus. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu 3/2022. Helsinki. Luettavissa: <https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/pLwTZN6CdEsl3G6e4n5Y0YZARw/SAA-MELAISK%C3%84R%C3%84J%C3%84LAIN%20UUDISTUS%20%E2%80%93%20TAUSTATIE-TOA%20JA%20VASTAUKSIA%20KESKEI.pdf> Luettu: 1.3.2023.

Indigenous Corporate Training inc. 22.1.2019. Indigenous Cultural Tourism Protocol. Luettavissa: <https://www.ictinc.ca/blog/indigenous-cultural-tourism-protocol> Luettu: 2.3.2023.

Jaakkola, S & Grym, A. 9.6.2020. Matkailun sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset – Siltojen rakentaja vai epätasa-arvon edistäjä? Valpas. Luettavissa: <https://valpas.media/artikkelit/yhteisot-ja-kulttuurit/matkailun-sosiaaliset-kulttuuriset-vaikutukset/> Luettu: 14.4.2023.

Jennings, H. 2017. Indigenous Peoples & Tourism. Tourism Concern. Luettavissa: <https://www.humanrights-in-tourism.net/sites/default/files/media/file/2020/rc025indigenous-peoples-tourism-1197.pdf> Luettu 28.3.2023.

Junka-Aikio, L. 2016. Can the sámi speak now? Taylor & Francis. Luettavissa: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/09502386.2014.978803?needAccess=true&role=button> Luettu: 1.3.2023.

Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimus itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoista (ILO 169 -sopimus, Indigenous and Tribal Peoples Convention), 1989.

Kansallismuseo. 2021. Lokakuussa avautuva Kotiinpaluu-näyttely kunnioittaa saamelaisineiden repatriaatiota Saamenmaalle. Luettavissa: <https://www.kansallismuseo.fi/fi/ajankohtaista/kansallismuseon-kotiinpaluu-nayttely-kunnioittaa-saamelaisineiden-repatriaatiota> Luettu: 4.2.2023.

Koppa 2021. Tutkimuksen toteuttaminen. Jyväskylän Yliopisto. Luettavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen> Luettu: 10.5.2023.

Kugapi, O & de Bernardi., C. 2017. Alkuperäiskansamatkailu, teoksessa Matkailututkimuksen avainkäsitteet. Lapland University Press. Rovaniemi. Luettavissa: https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63093/Matkailututkimuksen_avaink%C3%A4sitteet_pdfA.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu: 24.3.2023.

Kugapi, O., Höckert, E., Lüthje, M., Maxxullo, N., Saari, R. 2019. Kohti kulttuurisensitiivistä matkailua – Suomen lappi. Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutin julkaisu. Rovaniemi. Luettavissa https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64013/Kohti_kulttuurisensitiivist%C3%A4_matkailua.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu: 8.2.2023.

KvantiMOTV 2010. Kyselylomakkeen laatiminen. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/metodit/mao-opetus/kyselylomake/laatiminen.html> Luettu: 17.4.2023.

Laki saamelaiskäräjistä 17.7.1995/974.

Lehtola, V.P. 2015a. Saamelaiset – Historia, yhteiskunta ja taide. 2. uudistettu painos. Puntsi. Inari.

Lehtola, V.P. 2015b. Saamelaiskiista. Into Kustannus.

Magga, S. 2018. Saamenkäsityö yhtenäisyyden rakentajana. Väitöskirja. Oulun yliopisto, humanistinen tiedekunta. Luettavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526220697.pdf> Luettu: 7.2.2023.

Näkkäläjärvi, P. 16.5.2016. Näkökulma: Närkästyneet saamelaiset otsikoissa Yle Uutiset. Luettavissa: <https://yle.fi/a/3-8877876> Luettu: 24.2.2023.

Oktavuohta s.a. a. Poronhoito. Luettavissa: <https://www.oktavuohta.com/poronhoito> Luettu: 4.2.2023.

Oktavuohta s.a. b. Sámi duodji – saamelainen käsityö. Luettavissa: <https://www.oktavuohta.com/sami-duodji-saamelaista-kaesityoeta> Luettu: 5.2.2023.

Oktavuohta s.a. c. Saamelaismusiikki. Luettavissa: <https://www.oktavuohta.com/saamelaismusiikki> Luettu: 8.2.2023.

Oktavuohta s.a. d. Saamenpuku kertoo monta asiaa. Luettavissa: <https://www.oktavuohta.com/gakti> Luettu: 17.2.2023.

Oktavuohta s.a. e. Nils Aslak Valkeapää. Luettavissa: <https://www.oktavuohta.com/nils-aslak-valkeapaeae> Luettu: 8.2.2023.

Olthuis, M. 2003. Uhanalaisen kielen elvytys: esimerkkinä inarinsaame. Virittäjä 4/2003. Luettavissa: https://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2003_568.pdf Luettu: 28.3.2023.

Palmati 2012. Kyselytutkimus. Luettavissa: <https://palmati.wordpress.com/2012/10/06/kyselytutkimus/> Luettu: 10.4.2023.

Poronhoitolaki 28.6.1993/614 4§.

Ranta, K. & Kanninen, J. 2019. Vastatuuleen – Saamen kansan pakkosuomalaistamisesta. Kustantamo S&S. Helsinki. E-kirja.

Ranta, K. 6.2.2023. Saamenkansan pitkä tie oikeuksiensa puolesta. Amnesty International. Luettavissa: <https://www.amnesty.fi/saamen-kansan-pitka-tie-oikeuksiensa-puolesta/> Luettu: 1.3.2023.

Saamen kielilaki 1086/2003.

Sámi Duodji s.a. a. Sámi Duodji ry. Luettavissa: <https://www.samiduodji.com/yhdistys> Luettu: 4.2.2023.

Sámi Duodji s.a. b. Käsityömerkin sääntöjen selvitykset. Luettavissa: <https://www.samiduodji.com/30> Luettu: 4.2.2023.

Sámi Duodji s.a. c. Puvut. Luettavissa: <https://www.samiduodji.com/puvut> Luettu: 17.2.2023.

Saamelaiskäräjät s.a. a. Saamelaiset Suomessa. Luettavissa: <https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/> Luettu: 4.2.2023.

Saamelaiskäräjät s.a. b. Ydintehtävä. Luettavissa: <https://www.samediggi.fi/ydintehtava/> Luettu: 10.2.2023.

Saamelaiskäräjät s.a. c. Kansainväliset sopimukset. Luettavissa: <https://www.samediggi.fi/kansainvaliset-sopimukset/> Luettu: 4.3.2023.

Saamelaiskäräjät s.a. d. Ympäristö. Luettavissa: <https://www.samediggi.fi/lautakunnat/elinkeino-ja-oikeus/ymparisto/> Luettu: 5.2.2023.

Saamelaiskäräjät 2017. Saamelaisten perinteisten elinkeinojen nykytilanne Suomessa. Inari. Luettavissa: <https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/2019/01/Perinteiset-saamelaiset-elinkeinot-2.pdf> Luettu: 2.2.2023.

Saamelaiskäräjät 2018. Vastuullisen ja eettisesti kestävä saamelaismatkailun toimintaperiaatteet. Luettavissa: (file:///C:/Users/monae/Downloads/Vastuullisen%20ja%20eettisesti%20kest%C3%A4v%C3%A4n%20saamelaismatkailun%20toimintaperiaatteet_hyv%C3%A4ksyty_24092018%20(1).pdf) Luettu: 24.2.2023.

Saamelaiskäräjät 2020. SAAMELAISTEN OIKEUS-, ELINKEINO-, KULTTUURIPERINTÖ- JA YMPÄRISTÖPOLIITTINEN TOIMINTAOHJELMA 2020–2023. Luettavissa: file:///C:/Users/monae/Downloads/Sakael42020_Liite%2019_Oikeus-elinkeino-kulttuuriperint%C3%B6-ymp%C3%A4rist%C3%B6pol%20toimintaohjelma%202020-2023.pdf Luettu: 5.2.2023.

Saamelaiskäräjät. 24.2.2023. Saamelaiskäräjät pettynyt perustuslakivaliokunnan päätökseen. Luettavissa: <https://www.samediggi.fi/2023/02/24/saamelaiskarajat-pettynyt-perustuslakivaliokunnan->

paatokseen-perustuslakivaliokunta-on-pysayttanyt-saamelaiskarajalain-kasittelyn/ Luettu: 28.2.2023.

Sarivaara, E. 2012. Statuksettomat saamelaiset - Paikantumisia saamelaisuuden rajoilla. Väitöskirja. Lapin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta. Luettavissa. <https://sammas.brage.unit.no/sammas-xmlui/bitstream/handle/11250/177093/erikanettiversio18%206.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu: 27.2.2023.

Seurujärvi-Kari, I., Halinen, P., Pulkkinen, R., 2011. Saamentutkimus tänään. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. E-kirja.

Suomen perustuslaki 1999/731 11/121 §.

SurveyMonkey 2023a. Määrällisen ja laadullisen tutkimuksen välinen ero. Luettavissa: <https://fi.surveymonkey.com/mp/quantitative-vs-qualitative-research/> Luettu: 14.4.2023.

SurveyMonkey 2023b. Laadullisen tutkimuksen tekeminen. Luettavissa: <https://fi.surveymonkey.com/mp/conducting-qualitative-research/> Luettu: 10.4.2023.

Tammela, L & Rasmus, L. 5.2.2020. Saamenpuku sitoo ihmiset yhteen. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/a/3-11191637> Luettu: 17.2.2023.

Träskelin, H., Louekari, O., Oikarinen-Mäenpää, M., Tervo-Kankare, K. 2018. Land of National Parks. Kestävän matkailun opas. Oulun yliopisto & Metsähallitus. Kuusamo. Luettavissa: <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/Land-of-NPs-kestavan-matkailun-opas.pdf> Luettu: 16.3.2023.

Turunen, A. 2010. Helsinki Declaration: Kestävän matkailun infopaketti. AMK-opinnäytetyö Haaga-Helia ammattikorkeakoulu, matkailun koulutusohjelma. Luettavissa: <https://www.smal.fi/loader.aspx?id=2989a1e4-a78f-4e3a-981f-2663b4398e07> Luettu: 17.3.2023.

UNWTO 2005. Making tourism more sustainable – A guide for policy makers. United Nations Environment Programme & World Tourism Organization. Luettavissa: <file:///C:/Users/monae/Downloads/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf> Luettu: 14.3.2023.

UNWTO 2019. Recommendations on Sustainable Development of Indigenous Tourism. World Committee on Tourism Ethics. Madrid. Luettavissa: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421299> Luettu: 24.3.2023.

UNWTO 2020. World Tourism Barometer. Luettavissa: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.7?role=tab> Luettu: 20.3.2023.

UNWTO 2023. World Tourism Barometer. Luettavissa: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-01/UNWTO_Barom23_01_January_EXCERPT.pdf?VersionId=_2bbK5Glwk5KrBGJZt5iNPAGnrWoH8NB Luettu: 20.3.2023.

Vehkalahti, K. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Luettavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305021/Kyselytutkimuksen-mittarit-ja-menetelmat-2019-Vehkalahti.pdf> Luettavissa: 10.4.2023.

Venturini, B., Varga, Dr. P. 2020. Sustainability in Tourism: The socio-cultural lens. EHL Insights. Luettavissa: <https://hospitalityinsights.ehl.edu/sustainability-tourism> Luettu: 21.3.2023.

Vilkkä, H. 2007. Tutki ja mittaa – määrällisen tutkimuksen perusteet. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Visit Finland s.a. a. Visit Finland. Luettavissa: <https://www.visitfinland.fi/etusivu/visit-finlandin-tehtava> Luettu: 22.3.2023.

Visit Finland s.a. b. Sustainable Travel Finland. Luettavissa: <https://www.visitfinland.fi/liiketoiminnan-kehittaminen/vastuullinen-matkailu/sustainable-travel-finland> Luettu: 30.3.2023.

Visit Finland 2019. Kestävän matkailun periaatteet. Luettavissa: <https://www.visitfinland.fi/liiketoiminnan-kehittaminen/vastuullinen-matkailu/kestavan-matkailun-periaatteet> Luettu: 22.3.2023.

Voxco 2021. What is a Survey – Definition, templates, methods, characteristics, and examples. Luettavissa: <https://www.voxco.com/blog/what-is-a-survey/> Luettu: 10.4.2023.

World Economic Forum. 25.1.2022. This is the impact of COVID-19 on the travel sector. Luettavissa: <https://www.weforum.org/agenda/2022/01/global-travel-tourism-pandemic-covid-19/> Luettu: 21.3.2023.

Yhdistyneet kansakunnat s.a. Who are indigenous peoples? - Indigenous peoples, indigenous voices fact sheet. Luettavissa: United Nations. fact sheet https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf Luettu: 24.3.2023.

Yhdistyneet kansakunnat 2021. 10 things to know about indigenous peoples. Luettavissa: <https://stories.undp.org/10-things-we-all-should-know-about-indigenous-people> Luettu: 24.3.2023.

Ympäristöministeriö 2023. Mitä on kestävä kehitys? Luettavissa: <https://ym.fi/mita-on-kestava-kehitys> Luettu: 22.3.2023.

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

Saamelaismatkailun haasteet ja mahdollisuudet

i Pakolliset kysymykset merkitty tähdellä (*)

Tämä kysely on laadittu Haaga-Helina ammattikorkeakoulun matkailualan opiskelijan opinnäytetyön käyttöön. Kyselyn tarkoituksena on selvittää saamelaisten kotiseutualueen kunnissa asuvien ihmisten näkemyksiä saamelaisten harjoittaman matkailun mahdollisuuksista ja haasteista kestävästä matkailusta Lapissa. Tutkimuksella pyritään kartoittamaan saamelaismatkailun nykytilaa ja sen kehittämistarpeita Suomen Lapissa. Kyselyyn vastaaminen vie noin 10 minuuttia. Vastaaminen tapahtuu anonyymisti.

1. Mikä on kotikuntasi? *

- Enontekiön kunta
- Inarin kunta
- Utsjoen kunta
- Sodankylän kunnan Lapin paliskunnan alue

2. Mihin etniseen ryhmään koet kuuluvasi? *

- suomalaisiin
- saamelaisiin
- saamelais-suomalaisiin
- muuhun, mihin?

3. Jos olet saamelainen, niin mitä saamelaisryhmää edustat?

- pohjoissaamelaiset
- kolttasaamelaiset
- inarinsaamelaiset
- muu, mitä?

 Pakolliset kysymykset merkitty tähdellä (*)

Saamelaiskulttuurin esittäminen osana matkailua on ollut Suomessa jo vuosikymmenien ajan saamelaisyhteisön ulkopuolisten toimijoiden käsissä. Asetelma on herättänyt paljon keskustelua ja ollut hyvin ongelmallinen saamelaisille ja heidän kulttuurilleen. Tänä päivänä maailmanlaajuisen alkuperäiskansaliikkeen mukana, myös saamelaiset ovat ottaneet entistä aktiivisemman roolin matkailussa. Alkuperäiskansojen aktivoituminen matkailun kentällä nähdään edistävänä kestävästä matkailusta monin tavoin. Se tarjoaa alkuperäiskansoille paljon mahdollisuuksia, mutta myös haasteita, jotka niin heidän kuin matkailijoidenkin on tärkeää tiedostaa. Saamelaiskäräjien julkaiseman saamelaismatkailun eettisten ohjeiden mukaisesti, seuraavissa kysymyksissä **saamelaisuuteen perustuvalla matkailulla** tarkoitetaan matkailutoimintaa, jonka harjoittajina toimivat saamelaisyhteisön edustajat.

4. Millaista saamelaisuuteen perustuva matkailu on? Mihin se keskittyy? *

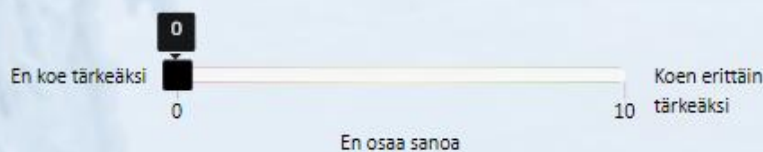
Valitse asteikolla 1 - 5 (1 = hyvin vähän, 5 = todella paljon), miten paljon saamelaisuuteen perustuva matkailu painottuu seuraaviin osatekijöihin?

	1	2	3	4	5
luontoretkiin	☐	☐	☐	☐	☐
perinteisiin käsitöihin	☐	☐	☐	☐	☐
ruokaan	☐	☐	☐	☐	☐
porotiloihin	☐	☐	☐	☐	☐
majoituspalveluihin	☐	☐	☐	☐	☐
kulttuurikokemuksiin	☐	☐	☐	☐	☐

5. Tarvitaanko kotiseutualueellesi mielestäsi lisää saamelaisuuteen ja saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua? *

6. Kuinka tärkeäksi koet saamelaiskulttuurin vastuullisen käytön matkailussa? *

 Pakolliset kysymykset merkitty tähdellä (*)

7. Saako ei-saamelainen matkailuyrittäjä tarjota saamelaiskulttuuriin perustuvaa matkailua vai onko se mielestäsi saamelaisten yksinoikeus? Miksi? Miksi ei? *

8. Mitkä uskoisit olevan suurimmat hyödyt **saamelaisyhteisölle**, kun yhteisön edustajilla on aktiivinen rooli matkailupalveluiden järjestäjinä?

9. Minkälaisia haasteita näet saamelaisuuteen perustuvassa matkailussa olevan? *

Valitse kolme keskeisintä.

- saamelaisyrittäjien vähäisyys
- kulttuurin kaupallistaminen ja sen vaikutus matkailupalveluiden/tuotteiden aitouteen
- turistien epäkunnioittava käytös saamelaisille tärkeillä paikoilla
- matkailijoiden riittävä mielenkiinto saamelaiskulttuuria kohtaan
- matkailijoiden tietämättömyys aidosti kestävästä saamelaismatkailusta
- matkailun sesonkiluonteisuus
- saamelaiskulttuurin elementtien väärinkäyttö
- muita, mitä?

Voit valita 3 ja 3 vaihtoehdon väliä

Valitut vaihtoehdot: 0

10. Näkyykö saamelaiskulttuurin elementtien väärinkäyttö yhä Lapin matkailubisneksessä? Vai vaikuttaako se vähentyneen? *

- kulttuurin väärinkäyttö on yhä suuri ongelma
- väärinkäyttöä tapahtuu, mutta suunta on oikea
- kulttuurin väärinkäyttö on selvästi vähentynyt
- en osaa sanoa

 Pakolliset kysymykset merkitty tähdellä (*)

11. Mikä voisi mielestäsi tukea kestäväen saamelaismatkailun kehitystä parhaiten? *

- kunnan tai matkailunalueorganisaation tuki
- matkanjärjestäjien kouluttaminen/informointi
- matkailijoiden kouluttaminen/informointi
- muu, mikä?

12. Mitä ehdottaisit saamelaismatkailun tärkeimmiksi kehityskohdiksi? Minkälaisia siihen liittyviä toiveita sinulla on tulevaisuudelle?